

የማውጫ ገጽ ማስተካከያ

መቅደም	ገጽ ፩	የነበረው	ገጽ ፯
መግቢያ	ገጽ ፲፫	የነበረው	ገጽ ፲፭
ምዕራፍ ፩	ገጽ ፳፪	የነበረው	ገጽ ፳
ምዕራፍ ፪	ገጽ ፴	የነበረው	ገጽ ፳፰
ምዕራፍ ፫	ገጽ ፴፯	የነበረው	ገጽ ፴፰
ምዕራፍ ፬	ገጽ ፵፰	የነበረው	ገጽ ፵፭
ምዕራፍ ፭	ገጽ ፭፩	የነበረው	ገጽ ፳፱
ምዕራፍ ፮			
ክፍል ፩	ገጽ ፩፻፩	የነበረው	ገጽ ፲፱
ክፍል ፪	ገጽ ፩፻፱	የነበረው	ገጽ ፩፻፯
ምዕራፍ ፯	ገጽ ፩፻፳፱	የነበረው	ገጽ ፩፻፳፰
ምዕራፍ ፰	ገጽ ፩፻፶፯	የነበረው	ገጽ ፩፻፶፰
ምዕራፍ ፱	ገጽ ፩፻፷፱	የነበረው	ገጽ ፩፻፷፰
ምዕራፍ ፲	ገጽ ፩፻፸፯	የነበረው	ገጽ ፩፻፸፰
ምዕራፍ ፲፩	ገጽ ፩፻፹፰	የነበረው	ገጽ ፩፻፹፯

ተብሎ ይነበብ

**የኢትዮጵያ
አርቶዶክስ ተዋሕዶ
ቤተ ክርስቲያን ታሪክ**

LAPSLEY/BROOKS FOUNDATION, INC.
1701 N. GREENVILLE AVE. # 810
RICHARDSON, TEXAS 75081, USA

**አዘጋጅ አባ ኀርኀርዮስ (M.A.)
የሸዋ ሊቀ ጳጳስ**

ሰኔ 1974 ዓ.ም የመጀመሪያ እትም
ህዳር 1986 ዓ.ም ሀ-ለተኛ እትም
አዲስ አበባ

ገ ው ጫ

አርእስት

ገጽ

መቅደም ፱

መግቢያ ፲፫

ምዕራፍ ፩ — ፩

— ኢትዮጵያና የክርስትና ሃይማኖት ፳፪

ምዕራፍ ፩ — ፪

— ከካሌብ እስከ የዲት ፴

ምዕራፍ ፩ — ፫

— ከየዲት በኋላ እስከ ዐፄ ይኩኖ አምላክ ፴፯

ምዕራፍ ፩ — ፬

— ከዐፄ ይኩኖ አምላክ እስከ ዘመነ መሳፍንት... ፵፰

ምዕራፍ ፩ — ፭

— ከዘመነ መሳፍንት እስከ አሁን ፸፩

ምዕራፍ ፩ — ፮

ከፍል ፩ — ፩

— የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መሠረተ እምነት (ዶግማ) ፻፲፩

አርእስት

ገጽ

ክፍል 1— ዩ

— የታቦት ፤ የሥዕልና የመስቀል ክብር

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ልደዱ

ምዕራፍ 1— ጌ

— የበዓላትና የአጽዋማት ቀናና ልደዱ

ምዕራፍ 1— ፄ

— የአማላጅነት ትምህርት ልደዱ

ምዕራፍ 1— ዞ

— የቤተ ክርስቲያን አሠራርና ክርስቲያናዊ ትውፊት ልደዱ

ክፍል 1— 1

— ኢ.ክ.ግደኃም እና

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ልደዱ

ምዕራፍ 1— 1፩

— የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስ

ቲያን ሥሪት ልደዱ

ብፁዕ ኣቡነ ጎርጎርዮስ ሕያው መንፈሳዊ ኣባት፡

ጳጉሜን 1 ቀን 1982 ዓመተ ምሕረት የወጣው ዜና ቤተ ክርስቲያን ጋዜጣ መልኩም ሆነ ዜናው ከወትሮው ለየት ያለ ነው። መልኩ የወየበ ደም ይመስላል። እትኩረው ሲያዩት፣ የደበዘዘ ወይንግ ገፅታ፣ አልያም የገረጣ ሐምራዊ ቀለም ነው። መልሶ መላልሶ ለስተዋለው በሶስቱም መልክ ሆነ በንድያው የጌታን ክቡር ደም ያስታውሳል። በቀራንዮ የፈሰሰውን የክርስቶስ ደም በሕሊና እየሰለ የመስዋዕትነትን ቅዱስነት በለሆሰበ የሚያስተላልፍ ድምፅ ከወረቀቱ ግዙፍ ነስቶ ይወርዳል። ከዚሁ ገፅ፣ በቀኝ ዓምድ በኩል፣ «ብፁዕ ኣቡነ ጎርጎርዮስ ዐረፉ» የሚል ዜና በጥቁር ቀለም ሠፍራል። መስቀሉን በቀኝ እጅ የዉበጠው ምስላቸው ምዕመናንን ይሰናበታል።

ደሩ ግን፣ አባ ጎርጎርዮስ ሊቀ ጳጳስ ዘራም ሕያው ናቸው። በሰዎች ልቦና፣ በገዳማት አጻድ፣ በእድባራት ዓውደ ምሕረት፣ በቅኔ ግሕሌት፣ በቅድስቱ ዙሪያና፣ በሕገ ታቦታት ማረፊያ መንበር ጭምር ሐዋርያዊ ድምፃቸው ያስተጋባል። «ልጆቼ ዓለማዬን ተከተሉ፤» የሚለው አባታዊ ምክራቸው እሁንም በወጣቱ ልብ በየሰንበት ት/ቤቱ ይንበገባል። «እኛ የመነኮሰነው ለፍትፍት አይደለም፤ የመስቀሉ ፍቅር ይግባችሁ» እያሉ ከጭንጫ ሰይህን ከጥቂት የሰሰለሰ ማሳ ሰይ የዘሩት ፍሬ በብዙ ምእመናን ደም ስር ውስጥ ዘራም ይዘዋወራል። ለእርሳቸው የነበራቸው፣ ያላቸውና ወደፊትም የሚኖር ፅኑ ፍቅር በቃለ እግዚአብሔር የተፈተለና በንጽሐ ባሕርይ የተቋቋ ነውና ቢረሱት የማይረሱ፣ ዕፍ ቢሉት የማይጠፋ የማለዳ ጎሕ ነው።

ብፁዕ ኣቡነ ጎርጎርዮስ የተገኙት በሰእለት ነው። ወለጅ እናታቸው እማሆይ አሰለፈች ከሣ ለደሴ መድጋኔ ዓለም ብፅዓት ሲገቡ «የተባረከ ልጅ ከሰጠኸኝ ለንተው ቀደሽ አደርገዋለሁ»

ይላሉ። ለዚህም ምክንያቱ ወንድ ልጅ አላድገ ብሏቸው ነው። ከአቶ ገበየሁ እስዬና ከእማሆይ አሰለፈች በ1933 ዓ.ም. የተወለዱት አባ ጎርጎርዮስ ወደ ተቀደሰው የእግዚአብሔር ጎዳና ያመሩት ገና በሐፃንነታቸው ነበር። ወላጅ ዘመዶቻቸው፣ አባ ጎርጎርዮስ ገና በእንድ ዓመት ጨቅላ ዕድሜያቸው የእንጨት መስቀል ሠርተው ለማሳለም ይሞክሩ እንደነበር ያወሳሉ። መምህራቸው አለቃ ድንቁ እልፍ ሲሉ፣ ያኔ ሕፃኑ ድጋ እየገለበጠ ሲያይ «የእዚህን ልጅ መደረሻ ዕድሜ ሰጥቶኝ ባሳየኝ» እያሉ በመገረም ይናገሩ እንደነበር ዘመዶቻቸው በመሪር ትዝታ ያስታውሳሉ።

በሐፃን ልባቸው የመስቀሉ ፍቅር የተለከለው አባ ጎርጎርዮስ፣ ያገራችንን መንፈሳዊ ዕውቀት በሰፋትና በጥልቀት ገብይተዋል። ዝናቸው ከታወቀው የተለያዩ ኢትዮጵያ ገዳማትና ብቃታቸው ከተመሰከረላቸው ሲቃውንት ዘንድ፣ ዜማ፣ ትርጓሜ መጻሕፍት፣ እዕማደ ምስጢር፣ ባሕረ ሃሳብ፣ ቅኔ፣ ትምህርተ ሃይማኖት አጠናቅቀው ተምረዋል፤ አደላድለውም ተመርቀዋል።

ዘመናዊውንም ትምህርት በየደረጃው በብሩህ እእምርዋቸው ቀስመው ከአቴና ዩኒቨርሲቲ በቲአሎጂ (ነገረ መለኮት) በማስትራት ዲግሪ ተመርቀዋል፤ ፈረንሳይኛና አረብኛ ቋንቋም አጥንተዋል።

አባ ጎርጎርዮስ ልዩ በሆነና ፍቅርን በተመላ መንፈሳዊ ስሜት ዘወትር እንዲታሰቡ የሚያደርጋቸው አያሌ ቁም ነገሮች አሉ። ዋና ዋናዎቹ መንፈሳዊ አገልግሎታቸው፣ ትምህርታቸው፣ ሰብአዊ ባህርያቸው፣ የምርምር፣ የሥነ ጽሑፍና የግስተማር ተሰጥዎአቸው ናቸው።

አገልግሎታቸው ሠፊና መሠረት ያለው ነው። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ፖትርያርክ በነበሩት በብፁዕ ወቅደስ አቡነ ተክለ ሃይማኖት አንብሮተ እድ በ1971 ዓ.ም. ጳጳስ

ሆነው ከተሸመበት ጊዜ እንስቶ ሕይወታቸው በመኪና እደጋ እስከሰፈበት እስከ ሐምሌ 22 ቀን 1982 ዓ.ም. ድረስ በጣም ድንቅና በርካታ ሥራዎችን አከናውነዋል። የዝዋይን የከህናት ግራፊክስ በገዳም ሥርዓት እንዲተደደር እስመሰነው በሺህ የሚቆጠሩ ከህናት እንዲሠለጥኑ፣ ብዙ መቶ ወጣቶች እንዲግሩና አባት እናት የሌላቸው ሕፃናት እንዲያድጉበት ከግድረጋቸውም በላይ፣ አብያተ ክርስቲያናትን በግንፅና በዚሁ ሥፍራ የተለያዩ የልማት አውታሮችን በመዘርጋት እርዳታነት ያለው ተግባር ፈጽመዋል። መሪታዊ እካላቸው ራሳቸው በሳነፁት በዝዋይ ሐመረ ብርሃን ቅዱስ ገብርኤል ቤተ ክርስቲያን ማረፋም ያለ ምክንያት አይደለም። በሕይወት ዘመናቸውም ብሩህና ቅዱስ ተግባራቸው ከዝዋይ ቅዱ ገብርኤል ገዳም ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነው።

ትምህርታቸው ልቡናን ሰብሮ የሚገባ፣ በምሳሌዎች ክሊኒክና የሚመሰጥና ጥልቀት ያለው እንደነበር ይነገራል። ኩለ እንደለ ምንጭ ውሃ ቢጎነውት የማይሰለች፣ ይልቁንም መንፈሳዊ ፍቅርንና የጥበብን ፋና ከልብ ውስጥ የሚያጭር መሆኑ በውል የታወቀ ነው። ከአባ ጎርጎርዮስ የዕውቀት ግዕድ የተሰተፉት እንደ መንፈሳዊ አባት «ትምህርታቸው እንደ ዓይኔ የሚቀዳ ነበር» በማለት ያወሳሉ። በጭሩ፣ እንደበታቸውም ሆነ ትምህርታቸው እንደ ፈሪሳዊ በሐሰት ከተሸፈነ መንፈሳዊ ልብ የሚወጣ ሳይሆን ከተዋሕዶ እምነት አማካኝ ጥልቅ ፍቅር የሚመነጭ ፍቅንና የነጠረ ቃለ እግዚአብሔር ነበር።

ሰብአዊ በሕርያቸው ብዙ ሊበልሰት የሚችል ነው። የብፁዕ አቡነ ጎርጎርዮስ ሰብአዊ በሕርያቸውና አስተሳሰባቸው ለየት ያለ እንደነበር በቅርቡ የሚያውቋቸው ሁሉ በእድናቶት ይመሠክራሉ። ሰለርሳቸው በነሱ ቁጥር ስሜት የሚተናነቃቸው እንደ አባት ቢናገሩ «እርሳቸው ሀገራቸውን፣ ሕዝባቸውን የሚወዱ፣ በኢትዮጵያዊነት የሚያምኑ፣ እናት ለልጅዋ እንደምታስብ ሀገራቸውን የሚወዱ፣ ሥጋዊ ጥቅም የማያታልላቸው፣ በሃይማኖትም ሆነ በሀገራቸው

ጉዳይ እድርባይነት የሌለባቸው፣ ፍርሐት የሌላቸው፣ እውነት የሚናገሩ፣ ዕለትዋን ይዋታሉ እንጂ እድርባይነት አያውቁም» ይላሉ። እኒሁ አባት፣ አባ ጎርጎርዮስ በእግዚአብሔር ፍቅርና በትሕትና የታነፁ እንደነበሩ ሲያወጉ «በብሕትውና ዘመናቸው በደብረ ሊባኖስ የሰገደበት የእጃቸው ፈለግ ሞረር የሄደበት የበሬ ጫንቃ፣» እንደሚመስል ይናገራሉ።

ለወጣቶች የተለየ ፍቅርና ክብካቤ ያደርጉ እንደነበርና ከፍተኛ በሆነ አቀራረባቸው ቤተሰብ የሚያሰራሉና ወጣቶችን «እናንት የቤተክርስቲያን የሰሰት (የፍቅር) ልጆች ናችሁ፣ የሰንበት ተግሪዎች የቤተክርስቲያን ችግኞች ናችሁ» በማለት ወጣቱን ተስፋ በተላበሰ ሃይማኖታዊ ፍቅር ይከተኩቱ እንደነበር ከትምህርታቸው ገበታ የዘገነ እንድ ብልህ ወጣት በረጋ ስሜት ያወሰል።

በቅርብ የሚያውቋቸው መነኮሳት፣ ወጣቶችና የሥጋ ዘመዶቻቸው ጭምር በእጽንኦት ደጋገመው የሚያነሱት እንድ ዐቢይ ጉዳይሂሉ። ይኸውም በወገን፣ በወንዝ ልጅ፣ በዘመድ አለማመናቸው ነው። ስለዚህ ነገር እንድ ሌላ አባት ሲያነሱ «ከሁሉ ደስ የሚሉን በወገን፣ በዘመድ አለማመናቸው ነበር» ሲሉ፣ ሌላው ወጣት ደግሞ «እባ ጎርጎርዮስ ዘፈኝነት የሌላቸው፣ በወገን የማያምኑ፣ ወንድማቸው እንኳን በሀገረ ሰብከትህ ደብር ሰጠኝ ቢላቸው ከሌሎቹ ለይተው ለእርሱ ሹመት ሊሰጡት እንደማይችሉ በጉባዔ በመነኮሳት ፊት ያስታወቁ ፍጹም ሰው ናቸው» በማለት ይመለከራል። የሥጋ ዘመዶቻቸውም፣ የርሳቸው ዘመድ መንፈሳዊ ዓላማቸውን የሚያራምድ ብቻ መሆኑን ሲያረጋግጡ፣ «የእርሳቸው ዘመድ ከመሆን በዳ መሆን ይመረጣል፣» የሚል አባባል አላቸው።

እባ ጎርጎርዮስ የሃይማኖትና የታሪክ ተመራማሪም ነበሩ። በሕይወት ዘመናቸው ስምንት መጻሕፍት ደርሰዋል። እነርሱም፡

- 1) መሠረተ እምነት
- 2) የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፣
- 3) የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም

መድረክ 4) ትምህርተ ሃይማኖት (ደግሞ) 5) የሰብከት ዘዴ (እርቶዶክሳዊ) 6) ቤተ ክርስቲያንህን እወቅ 7) ሥርዓተ ኖሎት 8) ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያን፤ ሲሆኑ የመጀመሪያዎቹ ሰበቱ ታትመው በጊዜው ተሠራጭተዋል።

መጻሕፍታቸው በምርምር ላይ የተመረከዙ፤ ጥልቅ ምስጢር ያከተቱና በውብ ቃላትና አገላለጽ የተከሸኑ ናቸው። ይህ የቤተ ክርስቲያናችንን ታሪክ በሰፋት የሚያወሳው መጽሐፍ ጠቃሚነቱ እጅግ የጎላ ነው። ሀገራችን ኢትዮጵያ በዘመነ እሪት፤ ጊላም የክርስትናን እምነት ከተቀበለችበት ወቅት እንስቶ እስከሁን የተጓዘችባቸውን ወግ ገብ የታሪክ ሂደቶች ወለል አድርጎ የሚያሳይ፤ በሰዕላዊ ቃላት የተከሰሉ ጥልቅ ሃሳቦችን ፍንትው አድርጎ የሚገልጽ ድንቅ መጽሐፍ ነው። መጽሐፉ የቤተ ክርስቲያናችንን መሠረተ እምነት (ደግሞ)፤ የታበት፤ የሥዕልና የመስቀልን ክብር፤ የእግላጅነት ምስጢር፤ የቤተ ክርስቲያን ትውፊትና ሥሪት ግልጽ በሆነ ባልተደበበበሰ ሁኔታ አብራርቶ ያስረዳል። ኢኬሜኒዝም ወይም ዓለም ዓቀፍ የክርስቲያኖች ንቅናቄ ምንነት በውል የሚተነትንና ይልቁንም በንቅናቄው የኢትዮጵያ እርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንን ድርሻና ተሳትፎ በግልጽ የሚያቀርብ ነው። በ193 ገጾች ብቻ ታሪክን ከምስጢራት፤ መሠረተ እምነትን (ደግሞ) ከትውፊት ጨምቶና አስውቦ ለማቅረብ መቻል የደራሲውን ችሎታ፤ ጥልቅ እስተሰባለና፤ በሳል አመለካከት የሚመለከር ነው።

ከመጽሐፉ ጥቂት በመጥቀስ ያከተታቸውን ፍሪ አልማዞች ለማመላከት ያህል፡- ልዩ እፍሪካዊ ስሜት ሲያንፀባርቁ «እፍሪካ የዉለማ ክፍለ ዓለም ተብላ ትጠራ እንጂ ብዙ ታሪካውያን ሰዎች ተፈጥረውበታል። ብዙ የሃይማኖት ሰዎችም ነበሩበት፤ ነገር ግን ኮጊዜ ብዛት፤ ከተተኪም መጥፋት የተነሳ ታሪክ ሰርዶ እየለበሰ ሔደ፤ ሕዝቧም በልዩ ልዩ ቅኝ ገዢዎች ባህልና ሃይማኖት ስለተዋጠራሉን የግወቅ ችግር ገጠመው፤ ... ያን ጊዜ የበግ ቶዶ ለብሰ ወደ እፍሪካ የገባው ተኩሳ የብዙ እፍሪካውያንን ደም እየመጠጠ

እስካሁን አለ» ይላሉ። ኢትዮጵያን አስመልክተው ፡- «ኢትዮጵያ ነፃነቷንና አንድነትዋን አክብራ፤ እስከብራ የቶዮች ለውጭ ወራሪዎች አልመች ያለችው በሃይማኖቷና በታሪክዋ እየተከላከለች ነው» ብለው ይገልጻሉ። ስለ እመቤታችን ቅድስት ድንግል ማርያም አማላጅነት ደግሞ «በጠቃላይ የኢትዮጵያ እርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ምእመናን መመኪያ እክሊላችን፤ ጥንተ መድኃኒታችን፤ የንጽሕና መሠረታችን ድንግል ማርያም መሆኗን ያውቃሉ» በማለት ያክላሉ። ከዚህም በቀር፤ «በቤተ ክርስቲያን የምእመናን ሕይወትና የመላእክት አገልግሎት የተሰናሰለ ነው። ... እስከ ደም ጠብታ ድረስ ለክርስቶስ የመሰከሩ ሰማዕታት ቅዱሳን ናቸው።» የሚለው አባባላቸው የቅዱሳንን ክብርና ምልጃቸውን በጉላህ ያስረዳል።

ከብፁዕ አቡነ ጎርጎርዮስ የበለፀገ እእምርና መንፈሳዊ ብቃት የሠረፀው የዕውቀት ፍሬ ያማረና እጅጉን የሚማርክ ነው። ጠቢብ እምጠቢባን ንጉሥ ሰሎሞን «ጥበብ ከቀይ ዕንቁ ትበልጣለችና የከበረ ነገር ሁሉ አይተካከላትም» ይላል። ጥበብና ዕውቀት የሌለው ሕይወት ደግሞ በጨለማ የተሸፈነ ደር ነው። አንድ ደገኛ መንፈሳዊ አባት «አንድ ኢልሳዕ ሥልጣን ቢኖረኝ እርሳቸውን (አባ ጎርጎርዮስን) በሰመልስ ደስ ባለኝ» ነበር በማለት ለርሳቸው ያላቸውን ከፍተኛ አፍቅርትና ክብር ይገልጻሉ።

ለሕያውነታቸው ሁነኛ ምስክር መጻሕፍታቸው ናቸው ማለት ይቻላል። አስተዋይ ልቡናና ለሃይማኖቱ ፍቅር ያለው ሰው ይህን መጽሐፍ ማንበብ ይኖርበታል። ምንነቱን ለማወቅና ጠልቶ ለመመራመር፤ ቀርቦ መደሰስና አገላብጦ ማየት አለበት። ስለዚህም የአባ ጎርጎርዮስን ሕያውነት ምስጢር፤ የሃሳባቸውን ርቅቀትና ጥልቀት፤ ይልቁንም «ራስን የማወቅ ችግር» ግርዶሽ ለመግፈና ይህን መጽሐፍ በጥምና መዝለቅ መንፈሳዊ ዕርክታን ያስገኛል።

እስታሚዎችና ወራሾቻቸው

መ ቅ ድ ም

አንድ ሕዝብ ወይም አንድ መንግሥት ራሱን ችሏል የሚባለው የፖለቲካና የኢኮኖሚ ነፃነት ሲኖረው ነው፡ እየተባለ በዓለም ሽንጉ ይሰረፋል፡ ይሰበካል ። ይሁን እንጅ ይህ ዕድል ለሁሉ አልተገኘም ። በማደግ ላይ ያሉ (ሦስተኛው ዓለም የሚባሉ) ብዙ አገሮች የፖለቲካ ነፃነት ቢኖራቸውም፡ በኢኮኖሚ ደካሞች ስለሆኑ የጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ አልቀረላቸውም ። ነፃነታቸውም ግግሽ ነው ። ይልቁንም፤ ከአፍሪካዊነታቸው ጋር የማይስማማ ከቅኝ ገዥዎቻቸው የወረሱት ብዙ የባህል ውጥንቅጥ ስላለባቸው፡ ከዚህ ሁሉ ለመላቀቅ በመጣር ላይ ይገኛሉ፤ ምናልባትም አንድ ቀን ካሰቡት ሊደርሱ ይችሉ ይሆናል የሚል የተስፋ ድምፅ ይሰማል ።

ከዚህም ሁሉ ጋር ሲሆንም በቅድሚያ ሊታሰብበት የሚገባ ደግሞ የሃይማኖቱ ነፃነት ጉዳይ ነው ። አፍሪካ የጨለማ ክፍለ-ዓለም ተብላ ትጠራ እንጅ ብዙ ታሪካውያን ሰዎች ተፈጥረውባታል ። ብዙ የሃይማኖት ሰዎችም ነበሩባት፡ ነገር ግን ከጊዜ ብዛት ከተተኪም መጥፋት የተነሣ ታሪክ ሰርዶ እየለበሰ ሔደ፤ ሕዝቧም በልዩ ልዩ ቅኝ ገዦች ባህልና ሃይማኖት ስለተዋጠ ራሱን የማወቅ ችግር ገጠመው ።

ሀገራችን ኢትዮጵያ ከአፍሪካ አህጉር አንዷ ብትሆንም በሌሎች አፍሪካውያን ወንድሞቿ የደረሰው ግፍ አልደረሰባትም ። ከሦስት ሺህ ዓመታት የበለጠ የነፃነት ዕድሜ ይቆጠርላታል ። በዚህም የነፃነት ጉዞዋ ከባዕድ ያልተቀላቀለ አፍሪካዊ «ኢትዮጵያዊ» ባህል አላት፤ በሃይማኖትም በኩል በዘመነ አራት ብሉይ ኪዳንን እንደ ተቀበለች ሁሉ ሐዲስ ኪዳንንም ከሁሉ አስቀድሞ ተቀብላለች ። ይህም ኢትዮጵያውያንን፤ ኢትዮጵያን ብቻ ሳይሆን መላ ፍን የአፍሪካ ሕዝቦች የሚያኮራ ነው ።

ምዕራባውያን ቅኝ ገዥዎች አፍሪቃን እንደ ቅርጫ ሥጋ የተቀራመደች ወንጌልን እናስተምራለን ብለው ማለትም የበግ ለምድለ ብስው ነው ። ለምሳሌ ፡ ደቡባዊት አፍሪካን ይዘው ወገኖቻችንን የሚያስቃዩ ነጮች ለመጀመሪያ የአፍሪካን መሬት የረገጡት በ፲፮ኛው መቶ ክፍለ—ዘመን ሲሆን ከሮማ ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባል ነት የተለዩ የካልቢክስት ሚሲዮናውያን ነበሩ ። ወደ አፍሪካ ለመግባት ምክንያት ያደረጉትም ሃይማኖት ማስተማርን ነበር ። ያን ጊዜ የበግ ቆዳ ለብሶ ወደ አፍሪካ የገባው ተኩላ የብዙ አፍሪካውያንን ደም እየመጠጠ እስካሁን አለ ። አሁንም ቢሆን አፍሪቃን በየአቅጣጫ ቅኝ ግዛት ለማድረግ የሚጥሩ ጥቂቶች አይደሉም ። ብዙዎቹም አፍሪቃውያን እየተሸጡና እየተለወጡ ወደ ባዕድ አገር በመወሰድ እነሱ በባዕድ አገር እየኖሩ አገራቸው የባዕድ መኖሪያ ሁኖ ቀርቷል ። ለምሳሌ ፡ ሰሜን አፍሪቃን ብንጠቅስ አባባሉን ያጉላዋል ።

ኢትዮጵያ ነፃነቷንና አንድነትዋን አካብራ ፡ አስከብራ የቆየች ለውጭ ወራሪም አልመች ያለችው በሃይማኖቷና በታሪካ እየተከላከለች ነው ። ማንኛውም የሃይማኖት ሰባኪ ወጪ ኢትዮጵያ ለመምጣት ምክንያት አልነበረውም ። ርግጥ ኢትዮጵያ ብዙ ጊዜ አደጋ ደርሶባታል ። ነገር ግን የደረሰባትን ሁሉ መከራ በትዕግሥት አሳልፋ ዛሬ ካለችበት ደርሳለች ። ዛሬ ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በየትኛውም ዓለም ቢጓዝ በራሱ ስም የሚጠራ ፡ በራሱ ትውፊትና ሃይማኖት የሚመራ ስለሆነ የበላይነት እንጅ ዝቅተኛነት አይሰማውም ። ይህች አገር ከክርስትና በፊትም ሆነ በክርስትና ዕድሜዋ በሥልጣኔና በነፃነት ይልቁንም ደግሞ በፈደልና በሥነ ጽሑፍ ከጥንታውያን ግብጾችና ከግሪኮች የምትወዳደር ናት ። እንዲያውም በሌላ ዓለም የጠፋ መጽሐፍት የሚገኙ በኢትዮጵያ ነው ። ለምሳሌ «የሄናክ መጽሐፍ» ፡ «ኩቴሌ» (ኢዮቤልዩ የሚለት) ።

ይህችን ትንሽ መጽሐፍ ለመጻፍ ያነሳሳኝ ዋናው ምክንያት የሚከተለው ነው ። በ፲፱፻፳፪ ዓ.ም. ለትምህርት ወደ ውጭ አገር በሔድሁበት ጊዜ ብዙ ፈረንጆች እኔንም ሆነ ጓደኛዬን የሚጠይቁን «የቅብጥ» የኮፕት ቤተ ክርስቲያን መነኮሳት ናችሁ ወይ ? እያሉ ነበር ። በትምህርት ገበታችንም ላይ እንዳለን የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን የቅብጥ ቤተ ክርስቲያን እያሉ ሲጠሯት በመስማቱ ግን አደረብኝ። በመሠረቱ «ኮፕትቅብጥ» ግብፅ ወይም ምስር ማለት ሲሆን «ሂኩፕታህ» በጥንት የግብፅ ቋንቋ «ቤት» ማለት ነው ። ከሱ የወጣ ነው ። ግሪኮች ግን «ሀ» ፊደል ስለሌላቸው ፣ «ኤጊፕቶስ» ወይም ኮፕት ይሉታል ። እንግዲህ «ኮፕት» የሀገር ወይም የነገድ ስም ነው ማለት ነው ። ስለዚህ የግብፅ ክርስቲያኖች በሀገራቸው በነገዳቸው የኮፕት ወይም የቅብጥ ክርስቲያኖችም ይባላሉ ። ዐረቦችም እል አቅባጥ ይሏቸዋል ። የቃሉ ትክክለኛ ፍች ይህ ሆኖ ሳለ ፣ የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን የቅብጥ ቤተክርስቲያን ብሎ መሠየም ሀገረ ትውልድን የሚያቃውስ ዜግነትን የሚደመስስ መስሎ ይታያል ።

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከቅብጥ ቤተ ክርስቲያን ጳጳሳትን ብዙ ወርቅ እየከፈለች እያስመጣች ለ፩ሺ፯ ዓመታት መቆየቷን አንክድም ። በእነዚህ ዓመታት ውስጥ ፩፻፲፩ ጳጳሳት መጥተዋል ። በዚህ የረጅም ጊዜ ግንኙነት ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት በእኩልነት ተዐቅቦ አብረው ኑረዋል ። የሃይማኖት ቀኖናቸውና ሥርዓታቸው አንድ ነው ። በዚህ ዓይነቱ ግንኙነት የግብፅና የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት ብቻ ሳይሆኑ ከነሱ ጋር የአርመን ፣ የሶርያና የህንድ አብያተ ክርስቲያናትም አንድነት አላቸው ። እነዚህም አምስቱ አብያተ ክርስቲያናት ተጠቃለው (Oriental Churches) የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ይባላሉ ። እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት በደግሞና በቀኖና አንድ ይሁኑ እንጂ በሀገረ ሰብከት የየራሳቸው ድርሻ ስላላቸው ፣ ባንዱ ስም ሌላው አይጠራበትም ። ስለ

ዚህ በስማችን ሌላ እንዲጠራበት አንፈልግም ፤ እኛም በሌላ ስም መጠራት አንሻም ።

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ፡ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ያበረከተቻቸው ስጦታዎች ብዙ ናቸው ፤ ከነዚህም ፡—

ሀ—መሉ ትምህርት ፤

ለ—ፍጹም ቋንቋ ከነፈደሉ ፤

ሐ—ስነ ጽሑፍ ከነጠባዩ ፤ ከነመያው ፤

መ—ኪነ ጥበብ በየዓይነቱ ፤

ሠ—ስነ ጥበብ በየመልኩ ፤

ረ—ታሪካዊና ጥንታዊ ቅርስ ፤

ሰ—እምነት ከነፍልስናናው ፤

ሸ—ነፃነት ከነክብሩ ፤

ቀ—አንድነት ከነጀግንነቱ ፤

በ—አገር ከነድንበሩ ፤ ከነፍቅሩ ።

ተ—ስም ከነምልክቱ «ከነትርጉሙ» ፤ አሁንም ቢሆን ትውልዱ ጀግንነትን ፤ አገር ወዳድነትን ለታሪክ ፤ ለባህልና ለሃይማኖት ተቆርቋሪነትን ይዞ እንዲያድግ በማስተማርና በማበረታታት ቤተ ክርስቲያን የበኩሏ ድርሻ አላት ።

አባ ኅርኅርዮስ ሊቀ ጳጳስ ዘሸዋ ።

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ

መግቢያ

ኢትዮጵያ በጥንት የግብፃውያን ቋንቋ ፡ ጲንጥ ፡ ቶ ፡ ኔቶር
ኩሽ እየተባለች ትጠራ ነበር ። ጲንጥ የሚለው ቃል በብሉይ
ኪዳን 1. ካለው 14-ኛው ኮሚባለው ስም ጋር ይመሳሰላል ። ቶ ፡ ኔቶር
ግለትም ሀገረ እግዚአብሔር ግለት ነው ይላሉ ። ሙሴ ብሉይ
ኪዳንን ሲጽፍ ይህችን አገር «የኩሽ ምድር» እያለ የጻፈው በግ
ብጽ ተወልዶ ያደገ እንደመሆኑ መጠን የግብጻውያንንም ቋንቋ
ያውቅ ስለነበር ነው እንጅ ኩሽ የሚለው ቃል የዕብራይስጥ ቃል
አለመሆኑ ታውቋል ። ኢትዮጵያ የኩሽ ምድር ለመባል የበቃች
በት ዋናው ታሪካዊ ምክንያት ፡—የካም የመጀመሪያ ልጅ የኩሽ
ዘሮች ስለ ሰፈሩባት ነው ። ይህችው አገር በሌላ አጠራር ፡—
«የሳባ ምድር» አንዳንድ ጊዜም «አቢሲኒያ» እየተባለች ትጠራለች፤
ምናልባት ይህ ስያሜም የተገኘው እነዚሁ የኩሽ ልጆች ሳባና አቢሲ
(ሰብታ) ስለ ሰፈሩባት በስማቸው አስጠርተዋታል ግለት ነው።
2. በሳባ የሳባ ምድር ፡ ርፍብታ (በአቢሲ) አቢሲኒያ እየተባለች
ለብዙ ዓመታት ቆይታለች ። ዐረቦች ግን አቢሲኒያ የሚለውን ስያሜ
«ሐበሽ» ብለው ድብልቅ ውጥንት ለማለት ይቃጣሉ ። ነገር ግን
ምንጭ የለውም ። ምዕራባውያን አሁንም አቢሲኒያ እያሉ ይጠሯ
ታል ። በ፪፻፳፯ ዓመተ ክፈለቅ ልደት በፊት በየመን ይኖሩ የነበሩ
ከነገደ ሴም የተከፈሉ ነገደ የቅጣን 3. በባብ እልመንደብ (የመከራ
በር ግለት ነው) በኩል ገብተው ሰፈሩባት ። በዚች አገር ከሚ
ኖሩ የኩሽ ዘሮች ጋር እየተጋቡና እየበረከቱ ሄዱ ። በዚያን ጊዜ
ይህችን አገር ምድር አገፀዚት ፡ ምድረ—አገፀዝያን ፡ ነፃ አገር
ነፃነት ያላቸው ሰዎች መኖሪያ ብለው ጠሯት ። በመጨረሻ ለዚች
አገር የተሰጣት ስያሜ «ኢትዮጵያ» የሚል ነው፤ በሀገራችን እንደ
ሚተረከው—ኩሽ ሁለት ስም ነበረው ። ሁለተኛው ስም ፡

1. ዘፍጥ 11፮

2. ዘፍጥ 11፮

3. ዘፍጥ 11፻፩—፩፮

«ኢትዮጵስ» ይባላል ። አቅኝዎቹ ባባታቸው ስም ይችን አገር «ኢትዮጵያ» ብለዋታል ፤ እነሱም ኢትዮጵያውያን ይባላሉ እየተባለ ይተረካል ። አንዳንዶች እንደሚሉት ደግሞ— «ኢትዮጵያ» የሚለው ቃል ከግሪክኛ የተወረሰ ነው ፡ «ኤቶስ» ዋዕይ ፡ «ኦፕ» ሲስ—ገጽ አርአያ ማለት ነው ። እነዚህ ሁለት ቃላት ሲጣመሩ «ኤቲኦፒያ» ወይም «ኤቲኦፕስ» የሚል ቃል ይወጣል ፤ ይህም እንደ መጀመሪያው «ኤቲኦፒያ» ቢል የአገሪቱን ቆላነት ያመለክታል ። ቆላ በረሃ ፡ የዋዕይ ፡ የትኩሳት አገር ማለት ነው ። እንደ ሁለተኛው «ኤቲኦፕስ» ቢል ግን የሕዝቧን ምንነት ያመለክታል በዋዕይ ጸሐይ ፊቱ የበለዘ ፡ የጠቆረ የበረሃ የቆላ ሻንቅላ ማለት ነው ። በሆሜር መጽሐፍ ደግሞ ቀዩን ወይን ኢትዮጵያ ብሎት ስለሚገኝ— «ኢትዮጵያ» ማለት ቀይ የቀይ ዳማ ቀለም ያለው ሕዝብ ማለት ነው ይላሉ ።

የኢትዮጵያውያን አባት ኩሽ በሞተ በጀሺ፬፻፶ ዓመት ፡ በጀ ፳፬ ከጌታ ልደት በፊት ፤ መጻሕፍተ ብሉያትን ከዕብራይስጥ ወደዕርዕ የመለሱ ሰባው ሊቃውንት ሙሴ ፡—« ኩሽ » እያለ በዕብራይስጡ ብሉይ ኪዳን የጻፈውን ኢትዮጵያ በሚል ቃል ለውጠውታል ።

በታሪክ ሰዎችና በፈላስፎች ዘንድ ስለ ኢትዮጵያ የተነገረውን በመጠኑ ለመግለጥ ያህል—ሆሜር የተባለው የግሪኮች ባለ ቅኔ ገጣሚ (ስለ ኢትዮጵያና ኢትዮጵያውያን ብዙ ተናግሯል ። « የኢትዮጵያ ሕዝብ በጉልበት ኃያላን ፡ በውበት የተደነቁና በጠባይ ጭምቶች ፡ ትሕትናን የተመሉ ናቸው ። ከዚህም የተነሣ ከግሪክ ፲፪ አማልክት አንዱ የመጀመሪያውና ትልቁ እንደ አባት የሚቆጠረው ዜውስ ኃያላንን ኢትዮጵያውያንን ለማየት ከነሱ ጋር ለመብላት ወደ ውቅያኖስ አካባቢ ወረደ ብሏል ።» ከ፬፻፶ ከጌታ ልደት በፊት የነበረው ምዕራባውያን የታሪክ አባት የሚሉት ሔሮዶቶስ

ኢትዮጵያንና ኢትዮጵያውያንን ባነሳበት መጽሐፍ 4. ኢትዮጵያውያን ፤ በውበት ፤ በቁመትና በኃይል ከሰዎች ሁሉ የሚበልጡ ናቸው ብሏል ።

ኢትዮጵያ በታሪክ ሰዎችና ፤ በፈላስፎች ዘንድ ብቻ ሳይሆን በመጽሐፍ ቅዱስም የታወቀች አገር ናት ፤ የሕዝቧም ማንነት በቅዱስ መጽሐፍ (በብሉይ ኪዳን) ተገልጧል ። ሙሴ የሰነ፣ ፍጥረትን አቀማመጥ በተናገረበት በመጀመሪያው መጣፍ ኢትዮጵያ በዐባይ ወንዝ የተከበበች አገር መሆኗን ተናግሯል ። 5. መጽሐፍ ቅዱስ የኢትዮጵያን ሕዝብና ምድር ሁልጊዜ ከግብፅ ጋር ፤ በማያያዝ ይጽፋል ። 6. በጅላግራፊ አቀማመጥም ኢትዮጵያ ከግብጽ ደቡብ የምትገኝ አገር መሆኑን በቅዱስ መጽሐፍ ተነግሯል ። 7. ሉዳንና ግብጽን ሲመግቡ የሚኖሩ የኢትዮጵያ ወንዞች ዐባይና ተከዜ በመጽሐፍ ቅዱስ የታወቁ ናቸው ። 8. ኢትዮጵያ በማዕድን የከበረች አገር እንደመሆኗ አልማዚና ወርቁም በዓለም ተደናቂ ነበር ። 9. ሕዝቧም በንግድ ሥራ በዓለም የታወቁ ነበሩ ። በንግዳቸውም በልጽገውና ተደስተው ይኖሩ ነበር ፤ 10. የኢትዮጵያ ሕዝብ እንደ ድንከ አጭር ፤ እንደ አዛሒል ቀውላላ ሳይሆኑ ልከኛ መጠነኛ ናቸው ። 11. መልካቸውም እንደ ቁራ ያልጠቆረ ፤ እንደ ለምጽዎ ያልተገባገ

4. ሐርዶተስ ይኛ መጽሐፍ ምዕራፍ ፳—፳፻፲፮ ፤
5. ዘፍጥ ፤ ፩—፲፫ ፤
6. መዝ ፤ ፳፭—፫ ፤ ኢሳ ፤ ፳—፫ ፤ ፲፮ ፤ ሕዝት ፤ ፳—፱ ፤ ፩ ፤ ሳን ፤ ፲፮—፵፫ ፤ ኖሆ ፤ ፫—፱ ፤
7. ሕዝት ፤ ፳፱—፲ ፤ ዮሐ ፤ ፩—፲ ፤
8. ኢሳ ፤ ፲፭—፩ ፤ ኤር ፤ ፫—፲ ፤
9. ኢዮ ፤ ፳፭—፲፱ ፤
10. ኢሳ ፤ ፵፫—፫ ፤
11. ኢሳ ፤ ኤር ፤ ፵፭—፲፱ ፤

በገ አሳ የሚመስል ሰጠው ነው ። 12. የኢትዮጵያ ግዛት እጅግ በጣም ሰፊ እንደ ነበር ቅዱስ መጽሐፍ ይመሰክራል ። በዜና መዋዕል ካልዕ 13. እንደ ተተረከው ኢትዮጵያውያን ዜራህ (ዝሪ) በሚባለው ንጉሣቸው እየተመሩ ዘምተው ምድረ ይሁዳን ከያዙ በኋላ በንጉሥ አሳ ድል ሁነዋል ። ኢትዮጵያውያን በታሪካቸው ተመክተው በሚሠሩት ሥራ ነበያት ይገሥጁባቸው ነበር ። 14. በእግዚአብሔርና በኢትዮጵያ መካከል ሆለውን የማያቋርጥ ፍቅርና ግንኙነት ሲገልጡ ደግሞ፡— «ኢትዮጵያ እጆቿን ወደ እግዚአብሔር ታደርሳለች» እያሉ በግልጽ ተናግረዋል ።

12. ኤር 1 ሹ—፳፫ ፤

13. ጳጳረ ክርስቲያን 1 ሹ—፱ ፤ —፲፩ ፤ ሹ—፳ ፤

14. ሉቃ 1 ፩—፲፮ ፤

ኢትዮጵያ በሃይማኖት

ከመጀመሪያው እስከዚህ ባዊት የገለጥነው የኢትዮጵያንና የኢትዮጵያውያንን ህልውና ለማስተዋወቅ ፤ ያህል ነበር ። ከዚህ በማያያዝ ከክርስትና በፊት ስለ ነበራት ሃይማኖት በመጠኑ እናወሳለን ።—ከክርስትና በፊት ስለኢትዮጵያ ሃይማኖት ስንናገር የአቅኒዎቿን የሕይወት ታሪክ መመርመር ሊኖርብን ነው ። ከላይ እንደ ገለጥነው ኢትዮጵያን ያቀኑ ሰዎች የመምለኬ እግዚአብሔር የኖህ የልጅ ልጅ (ሳባ) እና አቢስ (ሰብታ) ስለሆኑ የአያታቸውን አምላክ አንድ እግዚአብሔርን ያመልኩ ነበር ቢባል እውነት ይመስላል ። ነገር ግን እምነቱ በትምህርት የተደገፈ ስላልሆነ እና ኑሯቸውም ከፍልስጥኤም ውጭ ስለሆነ አንዳንድ የአምልኮ ባዕድ ልማዶች ሠርገው ሳይገቡ አልቀሩም ። ለምሳሌ ፡— ከጌታ ልደት በፊት ጀሺህ ዓመት አካባቢ ይኖሩ የነበሩ ኢትዮጵያውያን ለዘንዶ ይገብሩ ፤ ዘንዶ ያመልኩ እንደ ነበር በኢትዮጵያ ታሪክ ነገሥት ተጽፏል ። ይኸው የኢትዮጵያ ታሪክ ነገሥት እንደሚለው በኢትዮጵያ ሲመለከ የኖረውን ዘንዶ የገደለው የንግሥተ ሳባ አባት ሐንጋቢስ የተባለው ሰው ነው ። ይኸው ታሪክ ነገሥት ታሪኩን በመቀጠል ፡—ንግሥተ ሳባ የሰሎሞንን ጥበብ ለመረዳት ከኢትዮጵያ ወደ ኢየሩሳሌም መሄዷንና ከሰሎሞን ምኒልክ የሚባል ልጅ ወደ ኢትዮጵያ ተመልሳ መውለዷን ፤ ልጇም አድጎ የአባቱን አገር ኢየሩሳሌምን ጎብኝቶ ሲመለስ የሙሴን ጽላትና ካህናተ ኦሪትን ፤ እንዲሁም አያሌ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን ከሊቀቻቸው ጋር ይዞ እንደ መጣና ከዚያም ጊዜ ጀምሮ ብሉይ ኪዳን ወደ ግዕዝ ቋንቋ መመለሱን ፤ ባንድ አምላክ ግመንም ከዚያ ጊዜ ጀምሮ መሆኑን በሰራው ይተርካል ። ሌሎች የውጭ አገር ጸሐፊዎች ግን ያን ጊዜ በኢትዮጵያ አካባቢ በየመንና በግብጽ የነበረውን የአይሁድ ኃይልና የብሉይ ኪዳን እምነት መስፋት

በታሪክ ስለሚያውቁ ምናልባት ኢትዮጵያ ከነዚህ ከጉረቤተጽ ጋር በነበራት የንግድና የሥልጣኔ ግንኙነት የብሉይ ኪዳንንም እምነት ከዚያው ከነሱ ሽምታው ይሆናል ብለው የገምት ሐሳባቸውን በጽሑፍ ገልጠዋል ። 15. ከዚህም ሌላ በ፩፻፳፯ ዓመት ከጌታ ልደት በፊት ኢየሩሳሌም በባቢሎናውያን በተቃጠለች ጊዜ እሥራኤላውያን ብዙዎቹ ተማረኩ። እንዳንዶቹም ነፍሴን አውጭኝ በማለት በየበረሃው ተሰደዱ ። ከነሱም የሐናን በሚባለው ሰው መሪነት ወደ ግብጽ የተሰደዱ ነበሩ ፤ ወደ ግብጽ ከተሰደዱት ውስጥ ደግሞ ተከፍለው ወደ ኢትዮጵያ ገብተው ነበር ይባላል ። በዚህ ጊዜ ሃይማኖታቸውንና ሥርዓታቸውን ለማስፋፋትና ለማጠናከር አመች ነበር ማለት ነው ። በኤርምያስ ፵፬ እንደተጻፈው ከባቢሎን ምርኮም በፊት በግብፅ በዝርዝር የሚኖሩ ብዙ አይሁድ ስለነበሩ ምናልባት በየምክንያቱ ወደዚች አገር እየገቡ ሃይማኖታቸውንና ባህላቸውን ሳያስፋፉ አልቀሩም ። ምንጩና የጸሐፊዎቹ ግምት የተለያየ ቢሆንም ኢትዮጵያ ከክርስትና በፊት የብሉይ ኪዳንን እምነትና ባህል ለመቀበል ፣ በሐዋሥራ በምዕራፍ ስምንት የተመዘገበው ታሪክ ምስክር ሊሆን ይችላል ። ይህ ሰው ወደ ኢየሩሳሌም የሄደው ሊሰገድ ሊጸልይ መሆኑ ተብራርቶ ስለተተረከና ሲያነበው የነበረው ከብሉይ ኪዳን ነቢያት የታላቁን የኢሳይያስን መጽሐፍ ስለ ነበር ነው ።

ከክርስትና በፊት ኢትዮጵያ ብሉይ ኪዳንን ለመቀበል የታሪክና የጽሑፍ ብቻ ሳይሆን በሕዝቡ ዘንድ ሲሠራባቸው የሚኖሩ አያሌ ልማዶችና ባህሎች አሉ ፤ እነዚህ የብሉይ ኪዳን ልማዶችና ባህሎች ባሁኑ ጊዜ ፣ ማለት በክርስትና ሃይማኖታችን ውስጥ እንደ ደግማ ወይም እንደ ቀኖና ሳይሆኑ እንደ ልማድ ሁነው የሚጠበቁ ናቸው ። እነዚህም ፡—

- ሀ/ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት እንዳይበሉ የሚከለክሏቸውን እንስሳትና አዕዋፍ ዛሬም የኢትዮጵያ ክርስቲያኖች አይመገቧቸውም ። ይህ በወንጌል ለሚያምን ሁሉ የተከለከለ አይደለም ፣ ከላይ እንደ ገለጥነው እኛ ግን ሲወርድ ሲዋረድ በመጣው ልማድ መሠረት ነው ።

ለ/ ግዝረት ፡ በብሉይ ኪዳን ለማመን ምልክት ሲሆን በአዲስ ኪዳን ግን በክርስቶስ ላመኑ ሁሉ መለያ ምልክታቸው ወይም ማሳተማቸው ጥምቀት ነው ። በሀገራችን ግን ከብሉይ ኪዳን በተወረሰው ልማድ ልጅ ሲወለድ ይገረዛል ፡ ግዝረቱ ግን የሕግ ሳይሆን የፈቃድ ነው ፡ ይህም ማለት በቤተ ክርስቲያን ቀኖና ግዝረት ሕግ አይደለም ፤ ምዕመናን ልጆቻቸውን በያስገርዙትም ባያስገርዙትም የራሳቸው ፈቃድ ነው ፤ ማለት ነው ።

ለምሳሌ ያህል እነዚህን ሁለቱን ጠቀስን እንጅ ጠቅላላው በሕዝቡ የኑሮ ሥርዓትና ሃይማኖታዊ ስሜት ፡ በገዝንና በደስታ ጊዜ ያለው ሁኔታ ፡ የበዓላት አከባበር ፡ የሴቶችና የሕፃናት ጌጣ ጌጥ ሁሉ ፡—የብሉይ ኪዳንን ሥርዓትና የሴማውያንን ሥልጣኔ የሚያሳይ ነው ። በቤተ ክርስቲያንም ውስጥ የማገሌት ሥርዓት ፡ የካህናቱ ልብስ — ተክህና ፡ ካባው ፡ ድርቡ ፡ ጸናጽሉ ፡ ከበሮው ፡ ኩፋሩ ፡ መጠምጠሚያው ፡ የታቦቱ ክብርና ሌላውም ሁሉ ከብሉይ ኪዳን ሥርዓት ጋር ይመሳሰላል ። ይህ ሁሉ የሚያሳየው ከክርስትና በፊት ኢትዮጵያ የብሉይ ኪዳን አገር እንደ ነበረች ነው ። በሌሎች ከአረማዊነት በተመለሱ አገሮች በግሪክ ፡ በላቲንና በሌሎችም ይህ ሁሉ አይታወቅም ። አንዳንድ የአረማዊነት ጠባይ ግን ይታይባቸዋል ። የመጀመሪያዎቹ የወንጌል መምህራን ሐዋርያትና ሊቃውንትም በጥንተ ስብከታቸው ሃይማኖትን የሚጉዱ ልማዶችን ብቻ እንጅ የሕዝቡን ጥቃቅን ልማድ ግን ማጥፋት አስፈላጊ መስሎ ስላላገኙት ብዙ አልታገሉለትም ። ስለዚህም ፡—ከብሉይ ኪዳን የተመለሱት እንደ ኢትዮጵያ ያሉት አንዳንድ የብሉይ ኪዳን ሥርዓቶች ሲኖሯቸው ፡ ከአረማዊነት የተመለሱት ደግሞ በአረማዊነት በነበሩበት ጊዜ የሚበሏቸውን ይበላሉ ፡ ግዝረትም ምን እንደሆነ አያውቁም ።

በሃያኛው መቶ ዘመን በጥንት ቅርሶች ጥናት (Archeology) በኢትዮጵያ ውስጥ በየሀገር በአድቤደራ በሌሎችም ሥፍራዎች አያሌ

.ጣኦት ምስሎችና የቤተ ጣኦት መገልገያ ዕቃዎች እየተቆረሩ ወጥተዋል፤ የጣኦት ቤተ መቅደሶችና የፀሐይና የወረራ ምስል የተቀረጸባቸው የመገበያያ መሐለቆች ተገኝተዋል። እንዳንድ ባለታሪኮችም እንደሚሉት፡—በአኩሰም ነገሥ የነበረው አይዛና (አዛና) (ምናልባት የአብርሃና የአጽብሐ አባት ሳይሆን አይቅርም) ራሱ የረቂቁ የግሕሬም ልጅ ነኝ እያለ ይጠራ ነበር ብለዋል። «ግሕሬ ምን» ግሪኮች «አሪስ» ይሉታል። የጦር፣ የጦረኞች፣ የጀገኖች የአርበኞች አምላክ ግለት ነው። ይኸው ግሕሬም ለብዙ ዘመን ለአኩሰም ንጉሣውያን ቤተ ሰብ ዑቃቢ አምላክ ሳይሆን አልተረፈም። በኋላ ግን ይኸው አይዛና ኑብያን ድል አድርጎ ከያዘ በኋላ ምንም ዓይነት የጣኦት ስም አላነጣም፤ ያገኘውም ድል የሰማይ አምላክ ድል እንጅ የሱ እንዳልነበረ ጽኑል። «በሁሉ ላይ ሥልጣን ያለው በሰማይም በምድርም ለዘለዓለም የሚገዛ» ብሎ ድል የሰጠውን አምላክ ገልጧል። 16. በአይዛና በመጀመሪያው የገዛት ዘመኑ የተሠሩ መሐለቆች የጣኦታት ምስል፣ የግግሽ ወረራን የከዋከብት ምስል ነበረባቸው፤ በኋላ የወጡት መሐለቆች ግን መስቀል ቅርጽ ታትሞባቸው ነበር። እዚህ ላይ ባጭሩ የተገለጠው በጥንታዊ ቅርስ መርማሪዎችና በባለ ታሪኮች የተከሠተው የአረማውያን ጎብረ አምላል የፈተኛውን ታሪክ አይንደውም፤ በጣዖ አት ግምለክና የአሕዛብን ልማድ በማደግ መውሰድ ከከነዓን ውጭ ይቅርና በከነዓንም ምድር የተለመደ ነበር፤ ለልዑል እገዚአብሔር መመስገኛ ቤተ መቅደስን ለመጀመሪያ ጊዜ የሠራው ሰሎሞንም እንኳ ለግብፃዊት ሚስቱ መስገላ ቤተ ጣኦት አሠርቶ ነበር። ይህን የመሰለ አድራጉት በመጽሐፍ ቅዱስ ብዙ ጊዜ ተነገሯል። ነገር ግን የአሥራሌል እምነት የሚነገረው ባንድ አምላክ ግመናቸው ነው፤ መታወቂያቸውም ይኸው ነው። በኢትዮጵያም እንዲሁ ነው፤ ብዙ የተለያዩ መሪዎች እየተነሱ ላመራር እንዲመቻቸው ሲሉ ብዙ ነገሮችን ቢለውጡና ቢያዳቅሉም፣ የሀገሪቱንና የሕዝቡን ታሪክ አይሸውጠውም። ስለ ኢትዮጵያ የሃይማኖትና የጥራ

ክብር የተናገረ ሶፎንያስ—ኢትዮጵያ በአንድ አምላክ የምታምን
 አገር መሆኗን ሲገልጥ—«እምነ ግዕድተ አፍላገ ኢትዮጵያ ያመ
 ጽዑ ሊተ መሥዋዕተ» ፡—«ከኢትዮጵያ ወንዝ ወዲያ ግዶ የሚሰ
 ገዱልኝ የተሰተኑት ልጆቼ መባዩን ይዘው ወደኔ ይመጣሉ »
 ብሏል ። ይህም አነጋገር ኢትዮጵያዊው ጃንደረባ ኢየሩሳሌም ድረስ
 ሄዶ ኢየሱስ የአግዚአብሔር ልጅ መሆኑን አምና በተጠመቀ ጊዜ
 ተፈጽሟል ። 17.

17. የሐዋርያት ሥራ ፳፮፡፭ ፤

ጥዕራፍ ፩

ኢትዮጵያና የክርስትና ሃይማኖት

የክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ የገባው ፡ ወይም ኢትዮጵያና የክርስትና ሃይማኖት የተዋወቁት መጽሐፍ ቅዱስ እንደሚለው፡—18. ፊልጶስ ኢትዮጵያዊውን ጃንደረባ ባጠመቀው ጊዜ ነው ይህም የሆነው ከጌታ ልደት በኋላ በ፴፬ ዓ.ም. ነው ። ኢትዮጵያዊው ተጠምቆ ወደ ሀገሩ ከተመለሰ በኋላ አዲሱን ፡ ሃይማኖቱን ለሀገሩ ሕዝብ አስተምሯል ። ወደፊት እንደምናየው ። መጀመሪያው የኢትዮጵያ ጳጳስ ፍሬምናጦስ (አባ ሰላማ) ሥርዓተ ክርስትናን በትምህርት ያጠናክረው ኢትዮጵያዊው ጃንደረባ በመሠረተው ነው ። ስለ ኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በመጀመሪያ የጻፉ ሊቃውንት፡—፩/ ፋፊናስ 19. ፪/ ቲዎዶሪጦስ 20. ፫/ ሶቅራጥስ 21. ፬/ ሶዞሜኖስ 22. እነዚህ ናቸው ። ፋፊናስና ሶቅራጥስ 23. ግብፆስ መጥተው አስተምሯል ብለዋል ከ፫፻፲፮—፬፻፲፱ ዓ. ም. የነበረው የላቲን ቤተ ክርስቲያን አባት ጀርም (ኢየርኒሞስ) የኢትዮጵያ ሐዋርያ ቅዱስ እንደርያስ ነው ይላል ። 24. ዮሐንስ አፈወርቅ ደግሞ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ሐዋርያ ቅዱስ ተማስ ነው ይላል ። 25. የእስክንድርያው አርጌንስ ግን ወደ ኢትዮጵያ ምንም ሐዋርያ እንዳልተላከ ነገር ግን ወደ ጥቂት የአፍሪካ ሕዝብ ብቻ የወንጌል መልእክት መድረሱን ይናገራል ። 26. «የቤተ ክርስቲያን

18. የሐዋ 1 ሥራ ፮—፩፻፲

19. Hist Eccl. i9 (p.Lxxi 478 - 80)

20. Hist Eccl. i22 (P.G. lxxxii 969 - 72)

21. Hist Eccl. i.19 (P.G. lxxvii 125 - 30)

22. Hist Eccl. i.24 (ib. 995 - 1000)

23. Rufinus Eccl. Hist. x.9 and Socrates i.19

24. Cot. Script. i.262

25. Hom. 31

26. Origenis Opera Omnia, ed Lommatsch, 1834, iv.27

ታሪክ አባት» የሚባለው አውሳብዮስ ደግሞ በሐዋርያት ሥራ በምዕራፍ ፰ የተጻፈውን መሠረት አድርጎ ፡—«ሕዕው ለወገኖቹ ሐዋርያ ሆነ ፡» የኢትዮጵያ ሐዋርያ እሱ ነው ። ይለዋል ። 27. እነዚህ ከዚህ በላይ የዘረዘርናቸው ታሪክ ጸሐፊዎች «ኢትዮጵያ» ስለሚለው ቃል የተለያዩ ስሞችን ስላነሱ የነሱ አለመገናኘት ሳይሆን ምናልባት በዚያን ጊዜ ኢትዮጵያ በሚል ስያሜ የሚጠሩ ሌሎች አገሮች ስለ ነበሩ የየበኩላቸውን ጽፈዋል ፤ ለዚሁም ዋናው መረጃ ሔሮዶቶስ የተባለው ግሪካዊ ታሪክ ጸሐፊ ያስፈረው ነው ። በእሱ አመለካከት ፡—ከሊብያ ደቡብ የሚገኘውን አገር ሁሉ ኢትዮጵያ በሚል ስያሜ ይጠራው ነበር ። 28. አንዳንድ ጊዜም ኑብያን ኢትዮጵያ ይላት ነበር ። 29. ሕንድና የዐረብ አገሮችም በዚህ ስም ያደናገሩ ነበርና ፡—የሚሉ ባለ ታሪኮች አሉ ። እኛ ግን በዘፍጥረት ፪ ፡ ፲፫ የተጻፈውን ፡—«የሁለተኛውም ወንዝ ስም ግዮን ነው እርሱም የኢትዮጵያን ምድር ይከባል» የሚለውን የመጽሐፍ ቅዱስ ምስክርነት ይዘን ግዮንም የዐባይ ወንዝ ነው ፤ ኢትዮጵያም አሁን ያለንባት አገራችን ናት ። ብዙ ሐዋርያት መጥተው ቢያስተምሩም የሐዋርያት ተልዕኳቸው ዓለምን ዙረው ለማስተማር ስለሆነ ፤ ኢትዮጵያም ከዓለም የተለየች ስላልሆነች ይልቁንም የክርስትና ሃይማኖት ለተወለደበት አገር በጣም ቅርብ ስለሆነች ፤ ኢትዮጵያን መጥተው ያስተማሩ ሐዋርያት ቁጥር በዛ ሊባል አይቻልም ። የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊዎችም ስለ ሌላ ኢትዮጵያ አልጣሩም ። ኢትዮጵያችን ክርስትናን የተቀበለችው በመጀመሪያው ምዕት ዓመት ይሁን እንጂ በሲኖዶስ ሕግ የኤዲስ ቆጶስ መንበር የተሰጣት በአራተኛው ምዕት ዓመት ነው ። ይህንን ዕድል ያገኘችበትንም ምክንያት ሩፊኖስ እንደሚከተለው ይተርክዋል ። እሱ እንደሚለው ሚሮጵዮስ የተባለ አንድ ነጋዴ (ፈላስፋ) ከፁለት ወጣት ዘመዶቹ ጋር ሁኖ ከጢሮስ ወደ ሕንድ አቅጣጫ በጀልባ ተጓዘ ። 30. ከነዚህ

27. Eu. Church history, 11.1,13

28. Herod iv. 197

29. Herod ii. 146

30. Historica Ecclesiastica, P.L. xxi. 478-80

ሁለት ወጣቶች ትልቁ ፍሬምናጦስ ትንሹ ደግሞ ኤዴስዮስ ይባላ ነበር ። የኤዴስዮስ ሁለተኛ ስሙ (ሲድራኮስ) ነው ። 31. ሁለቱም ክርስቲያኖች ነበሩ በጉዞዎቻቸው ጊዜ በአፍሪካ የባሕር ጠረፍ በቀይ ባሕር ወደብ ውሀ ለመጠጣት አገር ለማየት ከጀልባቸው ወርደው ጀልባቸውንም ከወደብ አስጠግተው ሳሉ በዚያ አካባቢ የሚኖሩ ሰዎች በጀልባዬቱና በተሳፋሪዎቹ ላይ አደጋ ጥለው ዕቃቸውን ዘረ ችቸው ። ሚርጽዮስንና የጀልባዬቱንም ቀዛፊዎች እዚያው ገደሏቸው ። እንደ አጋጣሚ ሁኖ ሁለቱ ወጣቶች ብቻ ከመገደል አም ልጠው ባንድ ዛፍ ሥር ተጠግተው ሲጸልዩና መጽሐፍ ሲያነቡ ተገኙ ፤ ያገኙዋቸውም ሰዎች በሕይወታቸው ላይ አደጋ ሳያደርሱ በፈረስ አንገት በጦር አንደበት የተማረኩ ሰዎች አመጣጥላቸው ብለው ለንጉሣቸው ሰጡት ። እነዚህ ሁለት ወጣቶች እየዋሉ እያደሩ በቤተ መንግሥቱ (በአኩሱም ቤተ መንግሥት) ተወዳጅነትና ታማኝነትን አገኙ ። ንጉሡ አይዛና ፣ የአብርሃና አጽብሐ አባት ነበር ። ኤዴስ ዮስን ጋሻ ገግሬ አደረገው ፤ ፍሬምናጦስን ግን በጅሮንድ አድርገው ሾመው ፤ ንጉሡ ሊሞት በተቃረበበት ጊዜ ልጆቹ ገና አካለ መጠን አላደረሱም ነበርና መንግሥቱን በሞግዚትነት እንድትይዝ ለእቲጌ ዪቱ አደራ ሲል ሁለቱን ሶርያውያን ምርኮኞች ሐር ለቀቃቸው ። ነገር ግን በእቲጌዪቱ ልሙና ወደ ሀገራቸው መመለሳቸው ቀርቶ ልጆችዋ እስኪያድጉ ድረስ በአስተዳደር በኩል ሲመክሯት ቆዩ ። ፍሬምናጦስ በአኩሱም በነበረበት ጊዜ የቤተ መንግሥቱ አማካሪ ብቻ ሳይሆን ቀደም ሲል በኢትዮጵያዊው ጃንደረባ የተሰበከው የክርስትና ሃይማኖት በሚገባ የሚስፋፋበትን መንገድ ይፈልግ ነበር ። ያን ጊዜ የነበሩት የኢትዮጵያ ክርስቲያኖች ሃይማኖት ብቻ እንጅ ከህነት ፣ ቁርባንና የመሳሰሉትም የክርስቲያን ሥርዓቶች አልነበራቸውምና ። ልዑካኑ አካለ መጠን አድርሰው ያባታቸውን መንግሥት ሲረከቡ ፡—ኤዴስዮስ ወደ ሀገሩ ወደ ጢርስ ተመልሶ ካህን ሆነ ፣ ይህንን ታሪክ ለሩፊናስ የነገረውም በጢርስ ተገናኝ ተው መሆኑን ሩፊናስ በታሪኩ መግቢያ ላይ አውስቶታል ። ፍሬ

31. A. Fortescue, the Lesser Eastern Churches, London, 1913. P. 295

ምናጦስ ግን ስለ ጽጵስና ጉዳይ በቅርብ ከምትገኘው ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጋር እንዲወያይ በአኩሰም ቤተ መንግሥት ተልኮ ሄደ ። 32. ፍሬምናጦስ እስክንድርያ እንደደረሰ የእስክንድርያን ቤተ ክርስቲያን ባለ ሥልጣናት አላገኘቸውም፤ ይህም የሆነበት ምክንያት እንደሚታወቀው ያን ጊዜ በኒቅያ ጉባኤ ልላ ነበረ ነው ። 33. ፍሬምናጦስ እነሱ እስኪመለሱ ድረስ አንድ ዓመት በእስክንድርያ ቆይቷል ። በኒቅያ ጉባኤ እስክንድርያና አትናቴዎስ አርርስን ድል ነስተው ከተመለሱ በኋላ ጉዳዩን ለነሱ አቅርቦ በመጠናት ላይ እንዳለ አንድ ሁለት ዓመት ወስዷል ። በ፪፻፳፮ ዓ. ም. ፓትረያርክ እስክንድርያ አርፎ በመንበሩ አትናቴዎስ ተተካ፤ በዚህ ጊዜ ፍሬምናጦስ የተላከበትን ጉዳይ ለአትናቴዎስ አቀረበ እሱም በዚህ ተደስቶ ለኢትዮጵያ ክርስቲያኖች ቋንቋቸውንና ባህላቸውን የሚያውቅ ሌላ ባለመገኘቱ ራሱን ፍሬምናጦስን፡—«እኔስ ቆጶስ ዘአኩሰም ወዘኩላ ኢትዮጵያ» ብሎ በቅብዓትና በአንብሮተ እድ ሹሞ ላከው ። ፍሬምናጦስም ጽጵስናውን ተቀብሎ ከተመለሰ በኋላ በኢትዮጵያ የክርስትናን ሥርዓት አስፋፍቶ ሰበከ ። የክህነትንና የቁርባንንም ሕግ አጠናከረ ። በኢትዮጵያ ግዛት በሙሉ የወንጌልን ትምህርት ለማዳረስ የሚረዱት ቀሳውስትንና ዲያቆናትን ሾመ ። ቅዱሳት መጻሕፍትን ከሱርስት፣ ከዕብራይስጥና ከፅርዕ ወደ ግዕዝ ቋንቋ መለሰ ። የሳባውያንን የፊደል አቀማመጥ የለወጠውና አዲሱንም ከግራ ወደ ቀኝ የመጻፍና የማንበብ ዘዴ የፈጠረ እሱ ነው ። በዚህ አኳኋን በ፪፻፶ ዓ. ም. ክርስትና የኢትዮጵያ ብሔራዊ ሃይማኖት ሆነ ። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ የክርስቲያን አገር እንደሆነች ታወቀች ። ሩፊኖስ ግን አሥራ ሰባቱን ዓመት ቀንሶ፣ ፍሬምናጦስ ጳጳስ የሆነው በ፪፻፵፩ ዓ. ም. ነው ይላል ። 34. የናናውያን ደግሞ፣ ፍሬምናጦስ ወደ ኢትዮጵያ የመጣው፣ የታላቁ ቆስጠን ጢናስ እናት ዕሌኒ ወንጌልን እንዲያስተምር ልካው ነው እያሉ ይተርካሉ ። ያም ሆነ ይህ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የመጀመሪያ

32. ፪፻፳፮ ዓ. ም.

33. Ibid. P. 324 - 26

34. Rufinus loc. cit. l. ix

ያው ጳጳስ ፍሬምናጦስ ነው ፤ የሾመውም ጽኑው የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት ቅዱስ አትናቴዎስ ነው ። ፍሬምናጦስ በኛ በኢትዮ ጵያውያን ዘንድ ፡—«አባ ሰላማ ከሣቴ ብርሃን» ይባላል ። ይህም ለአንድ ሐዋርያ የሚገባ ስም ነው ። ብርሃን ወንጌልን በመላው ኢትዮጵያ እንዲዳረስ ሐዋርያዊ ተጋድሎ ያደረገ ሰላማዊ አባት ነውና ። ቆስጠንጢኖስ ከሞተ በኋላ (ከ፫፻፴፯—፳፩) በቀስጥንጥንያ ነገሦ የነበረው ዳግማዊ ቆስጠንጢኖስ የአርዮስን ሀሳብ ተቀብሎ የኒቅያን ጉባኤ አክብረው የተቀበሉትን አርቶዶክሳውያንን ለማጥ ፋት ሌት ከቀን ይጥር በነበረበት ጊዜ የእስክንድርያውን ሊቀ ጳጳሳት አትናቴዎስን ከመንበሩ አሳድዶት ነበር ። በዚህም ጊዜ ፡ ኣትናቴዎስ ወደ ኢትዮጵያ ሹሞ የላከውን ፍሬምናጦስን አባረው በየ መን የነበረውን አርዮሳዊ ኤጲስ ቆጶስ ቴዎፍሎስን (ትውልዱ ሕንዳዊ ነበር) እንዲቀበሉ ወደ አኩሱም ነገሥታት ወደ አብርሃና አጽብሐ መልእክት ላከ ። የመልእክቱም ሙሉ ቃል እንዲህ የሚል ነበር ።—«ፒክቶሪዮስ ኮንስታንቲኖስ ማክሲሙስ አውግስጦስ ለአብርሃና አጽብሐ (አይዛናና ሳዛና) እግዚአብሔር የሰጠን ትምህርትና ማስተዋል ለሁሉም እውነትንና ጽድቅን ለሚፈልግ ሁሉ እንዲዳረስ ስመኝ በናንተና በርማውያንም ቤተ ክርስቲያን መካከል አንድነት እንዲኖር ይገባል ፤ ከሹመቱ የተሻረው ብዙ ሺ ክስ ቀርቦ በት መመለስ ያቃተው ፡ አትናቴዎስ ፍሬምናጦስን ሹሞ ልኳልና በተሉ ፍሬምናጦስን መልሳችሁ ለተከበረው ጳጳስ ለጊዮርጊስ በዚያም ላሉት ቀሳውስት ላኩትና የርሱን ነገር እነሱ ይጨርሱት ።

የአባ አትናቴዎስን ሥራ ግን ከናንተ በቀር አገር ሁሉ አውቆ አላስጠጋ ሰላለው በናንተ ዘንድ መጠጊያ ይፈልጋል ። ፍሬምናጦስ ከልቡ ጳጳስ መሆን ከፈለገ የሕይወቱን ታሪክ ለቀሳውስቱ ገልጦ የቤተ ክህነትን ሕግና ሥርዓት በደንብ ፈጻሚ መሆኑ በነዚያ ዘንድ ከታወቀ ተመልሶ እንደገና ጳጳስ መሆን ይችላል ። ያለዚያ እንደ አትናቴዎስ እንደ ለፍላፈው ፡ ከሕግ የሚሸሽ ሆኖ ወደ አክሱም የመጣና ሹመቱን የያዘ እንደሆነ እናንተንም ቤተ ክርስቲያናችሁንም እንዳያበላሽና ሁከት እንዳይፈጥር ያስፈልጋል ። እኔ

ገን እንደሚመስለኝ ፍሬምናጦስ ወደ እስክንድርያ ተመልሶ በጣም ከከበረው ጳጳስ ከጊዮርጊስና ከፍ ካሉት ሊቃውንት ተገናኝቶ የቤተ ክህነትን ሕግና ትምህርት ከተረዳ በኋላ ወደ ጳጳስና ሥፍራው ሊመለስ ይችላል ። » የሚል ነበር ። 35. አብርሃና አጽብሐ ገን ለኒቅያ ጉባኤ ውሳኔና ለአትናቲዎስ ትምህርት ያላቸውን ድጋፍ በመገለጥ የዚህን መልእክት አሳብ አልተቀበሉትም ። ፍሬ ምናጦስም ያላንዳች ችግር ሐዋርያዊ ተልዕኮውን ሲያከናውን ቆይቶ አረፈ ። ዕረፍቱም በሐምሌ ፳፮ ቀን ነው ። !

ከሱም ጀምሮ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በመንበረ ጳጳስና ከሌሎች ጥንታውያን አብያተ ክርስቲያናት ጋር እኩል ሆነች ። ብዙ ክርስቲያናችና መምህራንም በሌላው ዓለም ስቃይ ሲጸናባቸው ጥግ ለመሻት የሚመጡት ወደ ኢትዮጵያ ነበር ። ለምሳሌም ያህል ፡ በጉባኤ ኤፈሶን የተወገዘው ጳላም በጉባኤ ኬልቄዶን ሙሉ ካውያን መልኩን በንባብ ሸፍነው የተቀበሉትን የሁለት ባሕርይ እምነት አንቀበልም በማለታቸው በቢዛንታይን ነገሥታት ስቃይ የጸናባቸው ዘጠኝ መነኮሳት ከሶርያና ከታናሽ እስያ ተሰደው በ፱፻፱ ዓ.ም. በመንግሥተ አልአሚያ ወደ ኢትዮጵያ መጥተዋል ። የኢትዮጵያ መንግሥትና ሕዝብ ክርስቲያኑም ከአባት በወረደው ደግነቱና እንግዳ ተቀባይነቱ በፍቅር ስለ ተቀበላቸው እነሱም ኢት ጵያን እንደ ተወለዱባት አገር ቆጥረው ክርስትናን አስፋፍተዋል ። እስከ ዛሬ ድረስ በሰማቸው የሚጠሩትንና ሌሎችንም ገዳማት መሥርተዋል ። ከዚህም ሁሉ ጋር የሀገሪቱን የግዕዝ ቋንቋ ተምረው አያሌ መጻሕፍትን ከሱርስትና ከዕርዕ መልሰዋል ። በዚህ አኳኋን ሐዋርያዊ ተልዕኳቸውን ፈጽመው ስላረፉ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ቅዱሳን ብላ ታከብራቸዋለች ። ስማቸው ገዳማቸውና የዕረፍት ቀናቸው እንደሚከተለው ነው ።

<u>ስም</u>	<u>ገዳም</u>	<u>የዕረፍት ቀን</u>
አባ አሌፍ	ብጎዛን (አህሰአ)	መጋቢት ፲፩ ቀን
» አረጋዊ	ደብረ ዳሞ	ጥቅምት ፲፩ ቀን
» አፍጺ	የሃ (የሐ)	ግንቦት ፲፪ ቀን
» ሊቃናስ	ደብረ ቆናጽል	ገዳር ፳፩ ቀን
» ገሪማ	መደራ	ሰኔ ፲፯ ቀን
» ጉባ	ገርዓልታ	ግንቦት ፳፱ ቀን
» ይምዓታ	ገርርዓልታ	ጥቅምት ፳፫ ቀን
» ጳጳሳዊ	አክሱም አጠገብ	ጥቅምት ፮ ቀን
» ጽሕግ	ኃይደንያ	ጥር ፲፮ ቀን

በፊት በኢትዮጵያዊው ጃንደረባ የተሰበከችልን ፡ በኋላም በፍሬምናጦስ (አባ ከሣቴ ብርሃን) እና በእነዚህ ዘመኝ ቅዱሳን የጸናችልን ሃይማኖታችን ፡ ርዕዮ-ደክስ ተዋሕዶ ትባላለች ። እርቶዶክስ ቃሉ የዕርዕ ሲሆን ፡ ጥምር ቃል ነው ። — «እርቶስ» ትጽል ነው ። ርትዕት ፡ ቀጥ ያለ ቀጥተኛ ማለት ነው ። «ዶክስ» ደግሞ «ዶኮ» ካለው ግሥ የወጣ ሲሆን ፡ ፍቼ ማሳብ መገመት ፡ መተርጉም ማመን ማለት ነው ። «እርቶዶክስ» እንደ አንድ ስም ሁኖ ተጠቃሉ ሲፈታ ቀጥተኛ አሳብ ፡ ቀጥተኛ አስተያየት ፡ በሃይማኖት ጥምርትዕት ሃይማኖት ፡ ቀጥተኛ ሃይማኖት ፡ ማለት ነው ። እርቶዶክስ የሚለው ስያሜ በቤተ ክርስቲያን የተጀመረው በ፫፻፳፭ ዓ.ም. በኋቅያ በተደረገው የአብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ነው ። ሦስት መቶ አሥራ ስምንቱ ሊቃውንት በኋቅያ ተሰብስበው እርቶስን ረትተው ሃይማኖታቸውን አጽንተው በጸሎተ ሃይማኖት ረቂቅ ላይ ተስማምተው ሲለያዩ ሃይማኖታቸውን እርቶዶክስ ብለዋታል ። የእርቶስን አሳብ የተከተሉት ግን እርቶሳውያን ይባላሉ ። እርቶዶክስ ፡ ክርስቲያኖች የመሠረቱት ቃል እንደመሆኑ መጠን የሚቀጠለውም ለክርስትና ሃይማኖት ብቻ ነው ። በምዕራቡ ዓለም ያሉ ብዙ ጸሐፊዎችና ተናጋሪዎች ግን ይህንን ቃል ባልሆነ መንገድ ይጠቀሙበታል ። ከላይ እንደ ተገለጠው ቃሉ የተፈጠረው ምንም ለውጥ

ወይም መሻሻል ያልተቀላቀለበትን የክርስትናን ሃይማኖት ለማው
ልክት ሲሆን ፡ ዛሬ ግን በፖለቲካም ሆነ በሃይማኖት የሚሰበከውን
አጥብቆ የያዘውን ኦርቶዶክስ ይሉታል ። ለምሳሌ፡— በአይሁዳዊ
ሕግ የጸናውን ኦርቶዶክስ አይሁዳዊ ይሉታል ። በእስልምናም ሃይ
ማኖት ሕግና ሥነ ሥርዓት ጠብቆ የሚኖረውን ኦርቶዶክስ እስ
ላም ይሉታል ። የቃሉ ፍች የሚያሳየው ግን የእምነቱን ዓይነትና
ጥራት እንጅ የአማኙን ስሜት አይደለም ። «ተዋሕዶ» ለምሥጢረ
ሥላሴም ፡ ለምሥጢረ ሥጋዊም የሚያገለግል ቃል ነው ። ነገር ግን
ይህ ቃል በዛ ብሎ የሚታየው በምሥጢረ ሥጋዊ ነው ። በቤተ
ክርስቲያን ታሪክ ይህ ቃል በርካት ብሎ የታየው ከጉባኤ ኤፌሶን
(፪፻፴፩ ዓ.ም.) ውሳኔ በኋላ ነው ። በቤተ ክርስቲያን ታሪክ እን
ደሚታወቀው የቀስጥንጥንያ ሊቀ ጳጳስ የነበረው ንስጦርስ ፡—
«አምላክ በሰው አደረ» (ይኸውም በቅዱሳንና በጸድቃን እንደሚያ
ድር ግለት ነው) ብሎ በይፋ ባስተማረ ጊዜ ፪፻ ሊቃውንት በቅ
ዱስ ቴርሎስ ሊቀ መንበርነት በኤፌሶን ጉባኤ አድርገው ንስጦር
ስን ረትተው፡— «አምላክ በሰው አደረ» የሚለውን የንስጦርስ ትም
ህርት ሠርዘው ወንጌላዊው፡— «ቃል ሥጋ ኮነ» ባለው መሠረት
ቃል ሥጋ ኾነ፤ ይኸውም እንደ ነፍስና ሥጋ ተዋሕዶ ነው ብለው
ወስነዋል ። ከዚያም ጊዜ ጀምሮ «ተዋሕዶ» የሚለው ቃል ከምሥ
ጢረ ሥላሴ ይልቅ በምሥጢረ ሥጋዊ እየበረከተ ሄዷል ። የኢት
ዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በኒቅያ ፫፻፲፭ቱ ሊቃውንት ፡ በኤፌሶን ፪፻
ው ሊቃውንት የወሰኑትን ትምህርተ ሃይማኖት አክብራ ጠንቅቃ
ስለያዘች «ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ» ትባላለች ።

NB

5200 - 910

ምዕራፍ ፪ 1

ከካሌብ - የዲት

ከዚህ ቅዱሳን መምጣት በኋላ የአክሱም ቤተ መንግሥትና መላው የኢትዮጵያ ግዛት በክርስትና ሃይማኖት ትምህርትና ስብከት ተዳርሶ ነበር ። 36. በዚሁ ጊዜ በደቡብ የዐረብ ግዛት ሁሉ ክርስትና ተዳርሶ ስለነበር በኢትዮጵያና በዓረብ አገሮች መካከል የጠበቀ ግንኙነት ነበር፤ ነገር ግን በያትራብ ይኖሩ የነበሩ አይሁድ በክርስቲያን ዐረቦች ላይ ጥላቻ ስለነበራቸው ባላቸው ሁሉ ኃይል በመጠቀም የመንን ይዘው በቁጥጥራቸው ሥር ለማድረግ በቁ ። በየጊዜውም በሚደርስባቸው ጦርና ወረራ ከፍልስጥኤም እየረለሱ ወደ ደቡብ ዐረብ የሚሔዱ አያሌ አይሁድ ነበሩ፤ ይልቁንም በ፩ ዓ-ም ፲፱፱ በኢየሩሳሌም የነበረውን መቅደስ ባቃጠለውና ኢየሩሳሌምንም ባጠፋት ጊዜ ብዙ አይሁድ እየሸሹ ወደ የመን ፈልሰው ገብተዋል ። በዚያም ከኖሩ ዘንድ ሃይማኖታቸውንና ባህላቸውን በግጠናከር ንጉሥም አንግሠው እንደነበር ይነገራል ። እነዚህ አይሁድ በአካባቢያቸው በሚኖሩ የናግራን ክርስቲያኖች ላይ የጥላቻ ስሜት ነበራቸው ። ከ፪፻፹፭—፭፻፲፭ ዓ.ም. የነበረው በየመን የአይሁድ ንጉሥ በኛ ጽሑፍ ፊንሐስ የላቲን የዐረብና የፋርስ ጽሑፍ—ድሁ ኖባስ ፡ ዱና ፡ አን—ዳምና ዱናስ ይለዋል ። በደቡብ ዐረብ በናግራን የሚገኙትን ክርስቲያኖች ብዙ ሥቃይ አጸናባቸው ። 37. ይህን የክርስቲያኖች ዕልቂት ዜና ከሞት የሸሹ የናግራን ምዕመናን ያን ጊዜ ክርስቲያኖች በበዙበት በቀላል ፲፯፻፺፩ ፡ በእስክንድርያና በአክሱም ለሚገኙ የሃይማኖት ወንድሞቻቸው አሰሙ ። ይህ የዕልቂት ዜና የኢትዮጵያን ክርስቲያኖችና የአክሱምን ቤተ መንግሥት በጣም አሳዘነ ። በዘመኑ የነበሩት

የኢትዮጵያ ንጉሥ አጼ ካሌብም ከልብ አዝነው እነዚህን ግፍ የጸና ባቸው የናግራን ክርስቲያኖች እንዴት እንደሚረዱ ይገልጻላቸው ዘንድ ወደ ፈጣሪያቸው ጸሎትና ምሕላ ያዙ = የቀስጥንጥንያው ንጉሥ የሰጢናስም ዕልቂቱ ያሳዘነው መሆኑን ገልጦ ለእስክንድርያው ሊቀ ጳጳስ ለአባ ጢሞቴዎስ ላከባቸው = አባ ጢሞቴዎስ ለአክሱም ቤተ መንግሥት የሃይማኖት አባት እንደመሆናቸው መጠን አክሱምም ለየመን ቅርብ ስለሆነች ወደ የመን ተሻግረው ክርስቲያኖቹን ከዕልቂት እንዲያድናቸው የሚል መልእክት ወደ አክሱም ቤተ መንግሥት ለአጼ ካሌብ ላኩ ፤ አግሌቅን አጥፋ ብሎ ሳሙኤል ሳውልን እንዳዘዘው ማለት ነው = አጼ ካሌብም በየመን የሚደረገውን የክርስቲያኖች ዕልቂት ቀደም ብለው ሰምተው ወደ አምላካቸውም ጥበቡን እንዲገልጥላቸው ምህላ ይዘው ስለነበር የአቡነ ጢሞቴዎስ የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት መልእክት በደረሳቸው ጊዜ የእግዚአብሔር ፈቃድ መሆኑን ተረድተው በዘመናቸው በነበረው የጦር ዝግጅት ተዘጋጅተው ሠራዊታቸውን ከተት ብለው መርከቦቻቸውን ጭነው በአዱሊስ የባሕር በር ወደ የመን ተሻገሩ =

ከዚያም ግፈኛውን ፊንሐስ ከነሠራዊቱ ደምሰሰው የፈረሱ አብያተ ክርስቲያናትን ጠገነው ሌሎች አዲሶችም ሠርተው ከፊንሐስ ሰይፍ የተረፉትን ምዕመናንም አጽናንተውና አረጋግተው ከአሥር ሺ ሠራዊት ጋር የሚጠብቃቸው አብርሃ የሚባል ብላህ ሰው መርጠው ሹመውላቸው ፣ ወደ አክሱም ተመለሱ ፤ ከየመን ከተመለሱ በኋላ ብዙ ጊዜ በመንግሥትነት ሥልጣን አልቆዩም ፣ መንግሥታቸውን ለልጃቸው ለቀው መንነው ልብሰ ምንኩስና ለብሰው አንዲት መንቀል (የውሃ መጠጫ እና አንዲት ምንጣፍ) ይዘው ከአክሱም ወደ ሰሜን ምሥራቅ ሲል በሚገኘው በአባ እንጠሌዎን ገዳም ባለው ዋሻ ገብተው ተቀመጡ = ቤተ መንግሥታቸውን ለቀው በመነኩበት ሰዓት ዋጋው እጅግ የሆነ የነገሡበትን ዘውዳቸውን በጌታ መቃብር በጉልጉታ እንዲሰቀልላቸው ወደ ኢየሩሳሌም ላኩት = በምና፤ ለ፲፪ ዓመታት ከተጋደሉ በኋላ በጄፖርት ዓ.ም. ፲፱፻፲፱ ዓ.ም. ቀን አረፉ = ዕድሜያቸውም ፸ ዓመት ነዘር = በክርስቲያኖች ላይ በሀገረ ናግራን የተነገውን ዕልቂት ለግስወገድ ዘም

ተው ክርስቲያኖችን ነፃ ያወጡና በምንኩስናም ሕይወት የአበውን አሠረ ጽድቅ ፈጽመው ያረፉ ደገኛ ጸድቅ ንጉሥ ስለ ነበሩ እጼ ካሌብ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ቁጥራቸው ከጸድቃን ነው ። የናግራንን ክርስቲያኖች ስለ ማዳናቸው ፡ ዓለምን ስለ መናቃቸውና ዘውዳቸውንም ወደ ኢየሩሳሌም ስለ መላካቸው የሚገልጥ በኢትዮጵያዊ ሊቅ የተደረሰላቸው ዐርኬ ፡—

ሰላም ለካሌብ ትእምርተ ጎድጎታ ለብዕሉ ፤
እንተ ፈነወ አክሊሉ በኢየሩሳሌም ይስቅሉ ፤
ዝንቱ ኃያል አይትመካህ በኃይሉ ፤
አመ በእደሁ ሠራዊተ ሳባ ተቀትሉ ፤
ዘእንበለ (ያ) ይትርፍ አሐዶ እምእሉ ።

እጼ ካሌብን የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ከምታከብራቸው ሌላ የሮማ ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንም በጥቅምት (October) ፳፯ ቀን በያመቱ አከብራለሁ ትላለች ። በሀገረ ናግራን ሰላለቁትም ሰግዕታት በኢትዮጵያዊ ሊቅ የተደረሰ ዐርኬ ፡—

ሰላም (ንብል) ለከሙ ስንፃክሙ መፃድመ ፤
ከዋክብተ ናግራን ዓበይት ዘአብራህከሙ ዓለመ ፤
ዓራቄ ኩኑነ ወመስተሳልመ ፤
ቅድመ እምላክ ኮናኒ አመ ኃጢአትነ ቆመ 38. ፤
በእንተ ስሙ ዘከዓውከሙ አርእይዎ ደመ ።

ከዐጼ ካሌብ በኋላ በልጃቸው በእጼ ገብረ መስቀል ዘመነ መንግሥትም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከውጪ ዓለም ጋር ግንኙነት ነበራት ። ይልቁንም የክርስቲያኖች መናኸሪያ ከነበሩት ከእስክንድርያና ከቀስተንጥንያም ጋር የጠበቀ ግንኙነት ነበረ ። በዚህም የመተባበርና የወዳጅነት ግንኙነት ሳቢያ የሃይማኖት ጠላታቸውንም ተባብረው ለመቋቋም ይላላኩ ነበር ። በሀገር ውስጥም በሕዝቡ ዘንድ የሃይማኖት ስሜት እየጠነከረ በመሄዱ አያሌ ገዳማት ተቋቁመው ለመተዳደሪያ የሚሆን ርስት ጉልት የተሰጣቸው

በዚህ ዘመን ነው ፤ የቅዱስ ያሬድ መነሣትና በዓለም የታወቀው መዝሙሩ ያን ዘመን በጣም እንደናስታውሰው ያደርገናል ። አጼ ገብረ መስቀል ወደ ኢየሩሳሌም ሄደው ጎልጎታን ለመሳለም ብዙ ጊዜ ቢመኙም አልተሳካላቸውም ። ግን ኢትዮጵያ ከኢየሩሳሌም ካሏት (ዛሬ ተነጥቃለች) ቅዱሳት መካናት ጥቂቶቹን ያገኘችው በርሳቸው ዘመን ነው ። በወጣትነት ዕድሜው የመነኮሰው ልጃቸው አባ ሙሴም በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያ ገዳማት ውስጥ ከሚኖሩ መነኮሳት እንዳንዱ ሁኖ በምንኩስና ሕይወት መኖሩ በታሪክ ታውቋል ። 39*.

አጼ ገብረ መስቀል ከሞቱ በኋላ ከአባታቸው ከአጼ ካሌብ ጀምሮ ለመቶ ዓመታት የኢትዮጵያ ክፍል የነበረው የመን በፋርስ እጅ ወደቀ ፤ ባሚረና በከበረ ደንጊያ በኢትዮጵያውያን ተሠርተው የነበሩ የሰነዓ አብያተ ክርስቲያናት ተደመሰሱ ፤ ክርስቲያኖችም እየመነመኑ ሄዱ ፤ በኋላም በመሐመድ መነሣት 40* የመንን የእስልምና ሃይማኖት አጥለቀለቃት ። ይህ ብቻ አይደለም ፤ መሐመድ የክርስቲያን አገሮችንና መሪዎቻቸውንም ጭምር ወደ እስልምና ለመለወጥ አሳብ ስለ ነበረው ለቁስጥንጥንያው ንጉሥ ለሕርቃል እስልምናን እንዲቀበል ጽፎለታል ። በዚያ ዘመን ለነበረው የኢትዮጵያ ንጉሥ አርማሕ እስልምናን እንዲቀበል ጽፎለት ነበር ይባላል ። መሐመድ በተነሣበት ዘመን በቤተ ክርስቲያን በአንድ ባሕርይና በሁለት ባሕርይ ባዮች መካከል የከረረ ጠብ ስለነበር «የገባዩ ግርግር ለቀጣፊ በጀው» እንደሚባለው ትምህርቱን ለማስፋፋት ብዙ ችግር አላጋጠመውም ። ይልቁንም የክርስቲያን መነካሪዎች የነበሩትን ቦታዎች ሁሉ በቁጥጥሩ ሥር አደረጋቸው ። መሐመድ የመካ ወደ መዲና በተሰደደበት ጊዜ 41* ከተከታዮቹ ጥቂቶቹ ወደ ኢትዮጵያ ሸሸተው ሲገቡ የተደረገላቸውን ሰብአዊ ርኅራሄ ሰምቶ «አበሻን አትንኩ» ብሎ መናዘዙ ይነገራል ። ይሁን

39. J.B. Coulbeaux — Histoire Politique...
Vol. Page 190-191

40. ፳፻፩ ዓ. ም.

41. ፳፻፳ ዓ. ም.

እንጅ ተከታዮቹ ይህን ቃል ባለግክበር ገብፅን የሚያስተዳድሩት የዐረብ ሹማምንት በእስክንድርያና በሊቀ ጳጳሳቱ ላይ እጃቸውን ስለጫኑበት የአክሱምን መንግሥት በመንፈሳዊ ረገድ እንኳ የሚያጽናናው አጣ ። ጳጳስ ለማምጣት ከአክሱም ወደ እስክንድርያ በሚሄዱት ኢትዮጵያውያን ላይ ከእስክንድርያ በሚመጣው ጳጳስና በሺሚው ሊቀ ጳጳስ ላይ አረቦች ተጽዕኖ እያደረጉ ጳጳሳቱንና መልእክተኞቻቸውን እያሠሩ እየፈቱ ግብር እያስከፈሉ የእስክንድርያንና የኢትዮጵያን አብያተ ክርስቲያናት አዳከሟቸው ። ከሀገረ ናግራን ጦርነትና ከአጼ ገብረ መስቀል በኋላ እስከ ዮዲት መነሣት ያህል ዓመት አለ ። በታሪካችን መግቢያ ላይ እንደ ገለጥነው ከቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን ጀምረው በየጊዜው ከፍልስጥኤም እየፈለሱ ወደ ኢትዮጵያ ከገቡት እሥራኤላውያን ብዙዎች ክርስትናን ሲቀበሉ ጥቂቶቹ ደግሞ አንቀበልም ብለው በሀገሪቱ ተራራማና ቆላ ቦታዎች ይኖሩ ነበር ። እነዚህም በሌላው ሕዝብ ዘንድ ፈላጊ እየተባሉ ይጠራሉ ። ስደተኞች ማለት ነው ። እነሱም ለራሳቸው የሚያስተዳድራቸው ጌዴዎን የሚባል ሹም ሹመው ነበር ። እሱም ዮዲት የምትባል ልጅ ነበረችው ፤ መልክ መልካምና ኃይለኛ ነበረች ።

በጃፂፃፂ ዓ.ም. ገደማ በአክሱም የድግናዣን ልጅ አንበሳ ውድም የተባለ ሕፃን ነግሦ ሳለ ሕፃኑ ንጉሥ አገሩን ለማስተዳደር አለመቻሉን ሰምታ ዘመዶቿን በከተት አሰልፋ ዮዲት ወደ አክሱም ገሠገሠች ። ሕፃኑም ንጉሥ ከመኳንንቱ ጋር ሁኖ ወደ ሸዋ ስለ ሸሸ ፣ ዮዲት አክሱም ከተማ ገብታ ወረራዋን ቀጠለች ። በክርስቲያናት ላይ ከአባት የወረደ ጥላቻ ስለ ነበራት የክርስቲያኖች ቅርስ የነበረውን ሁሉ አቃጠለች ። በአብርሃና አጽብሃ የተሠራች ውን በኢትዮጵያ የመጀመሪያዬቱን የድንግል ማርያም ቤተ ክርስቲያን አቃጠለች ። ከክርስትና በፊትም በክርስትናም ዘመን የተሠሩ ብዙ ሐውልቶችን አፈራረሰች ። መጻሕፍት ፣ ሌሎች የቤተ ክርስቲያን ንዋያት ቅድሳት ሁሉ ተደመሰሱ ፤ አያሌ ክርስቲያኖችና ካህናትም ከድንግል ማርያም ቤተ ክርስቲያን ጋር አብረው ተቃጠሉ ። ከዚህም የተነሣ እስከ ዛሬ ድረስ ሕዝቡ በዮዲት ፈንታ

ጉዲት ወይም እሳቱ እያለ ይጠራታል ። የነገሠችውም ለ፱ ዓመታት ነው ፤ ከ፱ ዓመት የመከራና የስቃይ አገዛዝ በኋላ ጉዲት ሞተች ። አንበሳ ውድምም ወደ አክሱም ተመልሶ የመንግሥቱን ሥልጣን ያዘ ።

በዚህ ጊዜ በሀገሪቱ የሃይማኖት መሪ ጳጳስ ስላልነበረ የሕዝቡ ተወካዮች ወርቅና ብራቸውን ጭነው ጳጳስ ለማምጣት እንደ ተለመደው ወደ ግብጽ ሄዱ ። እንዲጋጣሚም በእስላሞች ትእዛዝ የሊቀ ጳጳስ መቀመጫ ከእስክንድርያ ወደ ካይሮ ተዛውሮ ነበር ። ሊቀ ጳጳሱም አባ ቆዝሞስ ነበሩ ። መልእክተኞች ካይሮ ደርሰው ጭነው የወሰዱትን ገጸ በረከት ለከሊፋውና ለሊቀ ጳጳሱ ከአክፋፈሉ በኋላ ምርጫ ተደረገና አቡነ ጴጥሮስ የተባሉት የኢትዮጵያ ጳጳስ እንዲሆኑ ተመረጡ ። ወደ ኢትዮጵያ ሲገቡም በእስላሞች ጭከናና በአክሱም መንግሥት ላይ በወረደው አደጋ ለብዙ ዘመን የጳጳስ መምጣት ተቋርጦ ስለ ነበር ። የአክሱም ሕዝብና ንጉሡ በሃይማኖታዊ ናፍቆት በታላቅ ክብርና ደስታ ተቀበሏቸው ። ጳጳሱም ሥራቸውን በማከናወን ብዙ ዘመን እንደቆዩ ንጉሡ ታሞ ሲያጣጥር፡—እግዚአብሔር ይማርህ ሊሉት ወደ ቤተ መንግሥት ይሄዳሉ ። ንጉሡም እንደሚሞት ተረድቶት ከሱ በኋላ አልጋውን የሚወርሰውን ለማወቅ ፡ አባቱ እኔ መሞቱ ነው ፡ ከሁለቱ ልጆቼ መንግሥቱን ተረክቦ ሕዝቡን ሊያስተዳድር የሚችለው የትኛው ይመስልዎታል? አላቸው ። ጳጳሱም በቅንነት መንፈስ አልጋህን ለትንሹ ልጅህ አውርስ አሉት ፤ ወዲያውም አባቱ ሞተና ትንሹ ልጅ የአባቱን አልጋወረሰ ። በዚህ ጊዜ የበኩር ልጁ በጳጳሱና በነገሠው ወንድሙ ላይ የበቀል ርምጃ ለመውሰድ ያስብ ነበር ። በዚህ አሳብ ላይ እንዳለ ከዚያው ከግብፅ ከአባ እንጦንስ ገዳም የመጡ አባ ሚናስና አባ ፊቅጦር የሚባሉ ሁለት መነኮሳት ስለነበሩ ፡ ገዘኑን ለነሱ ገለጸላቸው ፤ እነሱም በተንኮል ተነሣሥተው ከእስክንድርያው ሊቀ ጳጳስ ከአባ ቆዝሞስ የተላኩ አስመስለው የሚከተለውን ጽሑፍ አርቀው ይሰጡታል ።— «አባ ጴጥሮስ ከእስክንድርያ መንበር በቀኖና ቤተ ክርስቲያን ያልተሾመ አታላይና ሕገወጥ ጳጳስ ነው ። ያባቱን ዙፋን ሊወርስ የሚገባው የበኩሩ ልጅ ነው» የሚል ጽሑፍ ሰጡት ።

እነዚህም ይህን ጽሑፍ ባገኘ ጊዜ ብዙ ጀሌ ሰብስቦ ወንድሙን ውጊያ
ገጠመው ። በጦርነቱም ድል ስላጋጠመው ወንድሙን ከዙፋኑ
አውርዶ እሱ ነገሠ ። አቡነ ጲጥሮስም ወደ ወሀኒ ቤት ተላከ ።
ይህን ተንኩል ከተበተቡት አንዱ አባ ሚናስ ጳጳስ ሆኑ ። ከጥቂት
ጊዜ በኋላ በአባ ሚናስና ግብረ አበሩ በነበረው በአባ ፈቅጦር
መካከል ጠብ ተጀመረ ። አባ ፈቅጦር በአባ ሚናስ ቤት ያለውን
ወርቅና ብር ዘርፎ ወደ ሀገሩ ተመለሰ ። በዚያም ሃይማኖቱን ወደ
እስልምና ለውጦ ቆቡን ጥሱ ተቀመጠ ። ይህ ሁሉ የኢታላይንት
ተግባር መፈጸሙ በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን የተሰማው ዘግ
ይቶ ነው ። እንደ ተሰማ ግን ሊቀ ጳጳሱ አባ ቆዝሞስ አባ ሚናስ
በኢታላይንት ስለ ቀሰጠ ውግዘት አስተላለፉበት ። የአቡነ ጲጥሮስ
ንም ሕጋዊ ጳጳስነት አረጋገጠ ። ንጉሡም የአባ ሚናስን ኢታላይ
ነት በሰማ ጊዜ ወዲያው ገደለው ። አቡነ ጲጥሮስ ግን በእሥር
ቤት እንዳሉ ሙተው ስለነበር መንበሩ ያለ ጳጳስ ቀረ ። ከ፱፻፲፩—
፱፻፲፭ ዓ.ም. ድረስ ከአባ ቆዝሞስ በኋላ የተነሱ አራት ሊቃነ ጳጳ
ሳት ፡—አባ መቃርዮስ ፣ አባ ቴዎፋንዮስ ፣ አባ ሚናስና አባ አብ
ርሃም ናቸው ። እነዚህ ሁሉ ወደ ኢትዮጵያ ጳጳስ ሹመው አልሰደ
ዱም ። 42* በእነዚህ ፳፱ ዓመታት ውስጥ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስ
ቲያን ጳጳስ ባለግገኘቷ ሰሃይማኖት በኩል ብዙ ችግር ሥረሰ ።
ሕዝቡም ተደናገጦና ተስፋ ቆርጦ እግዚአብሔር ቢጣላን ነው
እንጅ መቶ ይኸ ሁሉ ይደርስብን ነበር እያለ ጎዘኑን ጧት
ግታ ወደ እግዚአብሔር ያቀርብ ነበር ። እግዚአብሔር ግን ይህን
ሕዝብ ወርሶ አላረሳውም ።

42. ETUDES SUR L'ANCIENNE ALEX-
ANDRIE A.M. DE SQGHIEB PAGE 245

910-1270

ምዕራፍ ፫ 1

ከዮዲት በኋላ እስከ ዐፄ ይኩኖ አምላክ

የኢትዮጵያ ቤተ መንግሥት ከአኩሱም ወደ ላስታ በተዛወረ ጊዜ በዮዲት ወረራ ተደናገጦ የነበረው ክርስቲያን ሕዝብ የሃይማኖት ስሜቱ እንደ ገና ተቀሰቀለ ። የተቃጠሉትን መጻሕፍት እንደ ገና በግጽፍ የፈረሱትን አብያተ ክርስቲያናት መልሶ በማሠራት ብዙ ጥረት ተደርጓል ። የክርስቲያኖችም ፍቅርና መተባበር ሥራውን ሁሉ እንዲቃና ረድቷል ። የነገሥታቱና የመኳንንቱ ልጆች በወጣትነት ዘመናቸው እየመነኑ ገዳም በመግባታቸው ምንኩስናዊ ሕይወት በጣም ተስፋፍተዋል ነበር ። ከፀጃጃዎች ዓም-ጀምሮ የነበረው ጠጠውድም የተባለው የኢትዮጵያ ንጉሥ በዮዲት ጊዜ የፈረሰውን (የዕንዳ ጽዮንን) የአክሱም ጽዮንን ቤተ ክርስቲያንና የፈረሰውን ሐውልቶች ማሠራቱና በርሱም ዘመን የግብፅ ክርስቲያኖች ከእስላሞች ፊት እየሸሹ ወደ ኢትዮጵያ መምጣታቸው ተጽፏል ። በኅዳር ፲፪ ቀን የሚነበበው ስንክሳር እንደሚተርከው ከፀጃጃ—፳፯ ዓ.ም. የነበረው የኢትዮጵያ ንጉሥ ፳፯ ሥዕም በዘመኑ የእስክንድርያ ቤተ ጳጳስ ለነበሩት ለአባ ፈላታዎስ በነበረው ንጉሥ በጊዮርጊስ በኩል አንድ መልእክት ላከ ፤ መልእክቱም እንዲህ የሚል ነበር ። «አባቶቻችን በአቡነ ጲጥሮስ ላይ በሠሩት በደል እግዚአብሔር ተቆጥተናል ፤ ሀገራችን በአባር በቸነፈር ፤ በጦር ብዙ ስቃይ ተቀበለች ። ምዕመናኑና ካህናቱ አለቁ ፤ አብያተ ክርስቲያናቱም በጦር በወራሪ ፈረሱ ከመፍረስ የተረፉትም በካህናት መታጣት ተዘጉ ። ይህን ሁሉ ችግራችንንና መከራችንን ተገንዝበው ሀገራችንን የሚባርክልን ከእግዚአብሔር የሚያስታርቀን ጳጳስ ይላኩልን

P 4

የሚል ነበር ። 43. ይህ መልእክት እንደደረሰ የግብፅ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ ጳጳስ ወደ ኢትዮጵያ እንዲላክ ፈቀደ ፤ ወዲያ ውም ምርጫው ተከናውኖ ከገዳመ አስቄጥሰ ከአባ መቃርስ ገዳም የተመረጡ አባ ዳንኤል የኢትዮጵያ ጳጳስ ተብለው ተሾሙ ። ኢትዮጵያ በገቡ ጊዜም ለብዙ ዘመን አዝናና ተከዞ የነበረው ክርስቲያን የናፍቆትና የደስታ ስሜት የተቀላቀለበት እንባ እያለቀሰ ተቀበላቸው ። በዚህ ጊዜ አቡነ ፈላታዎስ አቡነ ዳንኤልን ሹመው በመላካቸው ኢትዮጵያዊው ሊቅ የሚከተለውን አርኬ ደርሶላቸዋል ።

ሰላም ለከ ፈላታዎስ ሐዋርያ ፤

ሊቀ ጳጳሳት ዘእስክንድርያ ፤

በእብሬትከ አንፈሱ ሕዝበ ኢትዮጵያ ፤

በእንተ ዘሢሙ (በ) ላዕሌሆሙ ብእሴ ጉህልያ ፤

አመ ጽእለተ ጸር ኮነ (ኑ) ወለጎር ሕብልያ ።

እሳቸውም የፈረሰውን በማሠራት ያዘነ የተከዘውን በማጽናናትና በማረጋጋት ሐዋርያዊ ተልእኳቸውን ሲፈጽሙ ቆዩ ።

የእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ እንደሚለው የግብፅ አገረ ገዥዎች የሆኑት እስላሞች ወደ ኢትዮጵያ በሚላከው ጳጳስ ምክንያት ሊቃነ ጳጳሳቱን ግብር ክፈሉ እኛን ሳታስፈቅዱ ወደ ኢትዮጵያ ጳጳስ አትላኩ በማለት ብዙ ጊዜ ሲያሥሯቸው ፤ ሲፈቷቸው ኑረዋል ። ግንኙነቱን ለመቆጣጠር እንዲመቻቸውም የእስላም መሪዎች ባደረጉባቸው ተጽእኖ ሊቃነ ጳጳሳቱ መንበራቸውን ከእስክንድርያ ወደ ካይሮ አዛውረው ነበር ። ሲወርድ ሲዋረድ በቆየው በክርስቲያኖች ልማድ መሠረት የእስክንድርያ ሊቃነ ጳጳሳት ለነብያውና ለኢትዮጵያው ንጉሥ ያስተላልፉት የነበረን ሐዋርያዊ መልእክት 44. በአባ ዘካርያስ የሊቀ ጳጳስና ዘመን (ለ፱፻፲፯—፳፻፱) የእስላሞቹ መሪ ከሊፋ አል ሐኪም እንዳይላክ ከለከለ በዚሁ የተነሣ አባ ዘካርያስም ታሠሩ ። የግብፅ ክርስቲያኖችም መከፈ ስለ ጸናባቸው ወደ ሮምና ቁስጥንጥንያ እንዲሔዱ በትምህ

ርተ ሃይማኖት ስለማይመስሏቸው ኑብያ በእስላሞች ስለ ተወረረች በቀጥታ ወደ ሃይማኖት ወንድሞቻቸው ወደ ኢትዮጵያ መጡ የኢትዮጵያ መንግሥትና ሕዝብም እንደ ተለመደው የወንድምነት አቀባበል አደረገላቸው ። በዚህ ጊዜ በኢትዮጵያ የነበሩት ጳጳስ አባ ዳንኤል አርፈው ስለ ነበር ሌላ ጳጳስ ለማስመጣት ወደ ግብፅ መልእክተኛ ተላከ ። ያን ጊዜ የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳሳት የነበሩት አባ ክሪስቶዶሎስ (ገብረ ክርስቶስ) ፩፻፲፱፱—፩፻፲፱፱) ቀደም ሲል በኑብያና በኢትዮጵያ የሚገኙትን መስጊዶች ሁሉ አፈራርሱ ብለህ አባ ፊቅጦርን ወደ ኑብያ ፣ አባ ቂርሎስን ወደ ኢትዮጵያ ልከሃል ተብለው ተወንጅለው ወህኒ ቤት ገብተው ስለነበር ኢትዮጵያውያን መልእክተኞች ጳጳስ አላገኙም ። በዚህ መካከል አብዱም የሚባል ግብጻዊ እስላም የሐሰት ደብዳቤ ይዞ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ አባ ቂርሎስ ነኝ አለ ። የጽጵስና አቀባበልም ተደረገለት ። የዚህ ሰው ሐሰት በግብፅ እንደ ተሰማ ፣ የግብፅ ቤተ ክርስቲያንና የመንግሥቱም ባለሥልጣኖች ወዲያው እንዲያዝ ወደ ኢትዮጵያ መልእክት ላኩ ። ቀዳሙውም ተይዞ በዳሕላቅ በኩል ወደ ግብፅ ተወሰደ ። አንገቱን በሰይፍ ተቀጣ ።

ሊቀ ጳጳስ የነበሩት አባ ክሪስቶዶሎም አርፈው በምትካቸው አባ ቂርሎስ ሊቀ ጳጳስ ሆኑ ። 45. አባ ቂርሎስ ሊቀ ጳጳስ እንደ ሆኑ ወደ ኢትዮጵያ ጳጳስ ለመላክ የግብፅ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ ዝግጅት አደረገ ፣ ነገር ግን ያን ጊዜ ግብፅን ይገዛ በነበረው «በድር እል ጀማል» ተጽእኖ ወደ ኢትዮጵያ የተላኩት ቅዱስ ሲኖዶስ የመረጣቸው ሳይሆኑ የእስላሞቹ ወዳጅ አቡነ ሳዊሮስ ነበሩ ። አቡነ ሳዊሮስ ወደ ኢትዮጵያ ሲገቡ የኢትዮጵያ ንጉሥ ግርማ ሥዩምና ሕዝቡ ካህናቱም ጭምር የደስታ አቀባበል አደረጉላቸው ። ነገር ግን አቡነ ከበድር እል ጀማል ጋር ባደረጉት ስምምነት መሠረት ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ምንም ሥራ ከመጀመራቸው በፊት በኢትዮጵያ ለሚኖሩ ዐረብ እስላሞች መስጊዶች እንዲሠሩ አደረጉ ። እስላሞቹም በኢትዮጵያ ላይ ሃይማኖታቸውን

እንዲያስፋፋ የሐሳብ ድጋፍ ይሰጧቸው ጀመር ። እኒህ አቡን በኢትዮጵያ ሰባት መስጊዶችን ግሠራታቸው ይነገራል ። ጳጳሱ ይህን ያደረጉበት ምክንያት ከበድር እል ጀግል ጋር የገቡትን ቃል ኪዳን ለመፈጸም ብቻ ሳይሆን ፤ እርሳቸው በኢትዮጵያ ይህን ሲያደርጉ በግብፅ የሚኖሩ ወገኖቻቸው አገዛዝ የቀለለላቸው መስጧቸው ነው። ነገር ግን የኢትዮጵያ ሕዝብ የእስላሞች መልእክተኛ ሆነው በመጡት በእኒህ አቡን ላይ ተቆጥቶ ተነሣ ። ጥላቻውም እየበረታ ሄደ በዚህ ምክንያት ጳጳሱ ወደ ግረሬያ ቤት ገቡ ። አሠርተዋቸው የነበሩ መስጊዶችም እንዲፈርሱ ተደረገ ፤ በዚህ ጊዜ ከአቡኑ ጋር አብሮ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ የነበረው ወንድማቸው የተደረገውን ሁሉ ለበድር እል ጀግል ነገረው ። እሱም ይህን በሰማ ጊዜ ኃይለኛ ነኝ ባይ ነበርና የሚከተለውን መልእክት ለኢትዮጵያውን ጉሥ ለግርማ ሥዩም ላከ ። — «በሀገርህ የፈረሱት መስጊዶችን እንደገና ካልተሠሩ እኔም በግብፅ የሚገኙትን የቅብጥ (ኮፕት) አብያተ ክርስቲያናት እንዳልነበሩ አደርጋችሁለሁ» ብሎ የዛቻ መልእክት ላከበት ። ነገር ግን ጉሡም በኢትዮጵያዊ ወኔ ተቀስቅሶ ዛቻውን ከምንም ሳይቆጥር የሚከተለውን መለሰለት ። — «ከግብፅ ቤተ ክርስቲያን አንዲት ደንጊያ ብታነሣ መካ ተሻግረ የከአባን ደንጊያ ለመድ አድርጌ ትበያውን ካይሮ አልከልሃለሁ» የሚል መልስ ላከበት ። 46. «ከመካ የመስጊዱን ደንጊያ አስመጥኛ አሠራሃለሁ» የሚል መልስ መለሰለት የሚሉም አሉ ።

በዚህ በግርማ ሥዩም ዘመን መንግሥት በመካከለኛው ምሥራቅ የመስቀል ጦርነት ተጀምሮ ስለነበር ግብፃውያን ፈታቸውን ወደዚያ ሲመልሱ ኢትዮጵያውያን ደግሞ ዓይኖቸውን በግብፅ ላይ ጥለው ነበር ። ግርማ ሥዩም አርፎ ልጁ ይምርሐን ክርስቶስ ተተካ በኢትዮጵያና በግብፅ መካከል ያለው ግንኙነት ግን አሁንም በእስላሞች ተጽእኖ የተነሣ የሻከረ ነበር ። አቡነ ሳዊርስ በግርማ ሥዩም ዘመን መንግሥት ከታሠሩ ጀምሮ ጳጳስ ወደ ኢትዮጵያ አልተላከም ነበርና ይምርሐን ክርስቶስ ወደ ግብፅ መልእክተኞችን ልኮ አባ

ጊዮርጊስ የተባሉትን ጳጳስ አስመጣ ። ዳሩ ግን አባ ጊዮርጊስ ደግሞ ስብታምነታቸውና በንግድ ገንዘብ መብብሰባቸው ስለ ታወቀ ወደ ግብፅ ተመልሰው ሄዱ ። ይምርሐን ክርስቶስ በዘመኑ ከፈጽሟቸው ድርጊቶች—የግብፅ እስላሞች በክርስቲያኖች ላይ የሚያደርሱትን ግፍ በመቀበል የዐባይን ወንዝ ለመገደብ መጥከሩ ነው ። የዐባይ ውሀ በግብፅ እያነሰ በመሄዱና የግብፅ ሰዎችም ባውሀ ጥም የሚያልቁ ሲሆን መሪዎቹ ተደናግጠው አማላጅ ሁነው የዐባይን ውሀ እንዲያስለቅቁ በዘመኑ የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳስ የነበሩ አቡነ ሚካኤል ተልከው ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። 47. እርሳቸውም መጥተው የዐባይ ውሀ ቢቆም በጥም የሚያልቁ ክርስቲያኖች ወንድሞቻችሁ ጭምር ናቸው እንጅ እስላሞች ብቻ አይደሉም ። አሁንም ከግብፅ ተልኬ የመጣሁት ይህንኑ ለናንተ ለልጆቼ ለመግለጥ ነው ብለው ለንጉሡ ለይምርሐን ክርስቶስና ለመላው የኢትዮጵያ ሕዝብ ልመናቸውን አቀረቡ ። በዚህም ጊዜ ውሀው ተለቀቀ ። ሊቀ ጳጳሱም ደስ ብሏቸው ወደ ሀገራቸው ተመለሱ ።

ይምርሐን ክርስቶስ ሲያርፍ ልጅ ስላልነበረው የወንድሙ የጃን ሥዩም ልጅ ሐርቤ ነገሠ ። ስሙ በሀገራችን ሐርቤ ወይም ገብረ ማርያም ይባላል ። ዐረቦች ቀኑዳ ፣ ፈረንጆች ሲናዳ ወይም ሸኑዳ ይሉታል ። ይህ ንጉሥ ብዙ ብሔራዊና ሃይማኖታዊ ሥራዎችን የሠራ ሲሆን ፣ ሌላው ሁሉ ጠፍቶ ኤጲስ ቆጶስ በግሾም ምክንያት በርሱና በእስክንድርያው ሊቀ ጳጳሳት በአባ ገብርኤል መካከል የተነሳውን ጠብ ጸሐፊው ሁሉ በስሙ ይተርክለታል ። በዚህ ዘመን 48. በካይሮ ሊቀ ጳጳሳት የነበሩት አባ ገብርኤል ሁለተኛ ናቸው ። እርሳቸውም ከቅዱስ ማርቆስ ጀምሮ ፎኛ ሊቀ ጳጳሳት መሆናቸው ነው ። የኢትዮጵያም ጳጳስ አቡነ ሚካኤል ነበሩ ። ቅዱስ ሐርቤ እንደ ነገሠ የኢትዮጵያን ስሩት ፣ የሕዝቡን ብዛት በመመልከት በኢትዮጵያ ጠረፍ ላይ የነበረው የዐረብ እስላሞች ኃይልም እየጨመረ በመሔዱ ከግብፅ እየተሾሙ እየመጡ በቤተ

47. ፲፱፻፳፯—፲፱፻፶፫ ዓ. ም.

48. ፲፩፻፴፭—፲፩፻፵፭ ዓ. ም.

መንግሥቱ አካባቢ የሚኖሩ ግብፃውያን ጳጳሳትም ቅስናና ዲቁና ከመስጠት በቀር ከአውራጃ ወደ አውራጃ ተዘዋውረው ክርስትናን ለመስበክ አለመቻላቸው ከልብ ስላሳዘነው—መላውን ኢትዮጵያን ተዘዋውረው የሚያስተምሩ ሰባት ኢትዮጵያውያን ኤጲስ ቆጶሳት እንዲሾሙ አቡነ ሚካኤልን ጠየቋቸው ። ጳጳሱም ሊቀ ጳጳሱን አባ ገብርኤልን ሳልጠይቅ አላደርገውም አሉ ።

በዚህ ጊዜ ከሊቃውንቱ ጋር መከሮ ይህንኑ ሹመት ከአባ ገብርኤል ለማስፈቀድ መልእክተኞቹን ወደ ግብፅ ላከ ። ሊቀ ጳጳሱ ግን ይህን ጥያቄ አልተቀበሉትም ።—በየጊዜው ጳጳስ ወደ ኢትዮጵያ በሚመጣበት ጊዜ የኢትዮጵያ ነገሥታት ብዙ ወርቅና ብር ዕንቁና አልግዝ ገጸ በረከት ይላክ ስለ ነበር ከእንግዲህ ወዲህ ሐበ ሾች ራሳቸውን ከቻሉ ይህ ሁሉ መቅረቱ ነው ብለው አባ ገብርኤል ብቻ ሳይሆኑ ከሊፋዎቹና ሠልጣኖቹም በቅዱስ ሐርቤ ጥያቄ ብዙ ተደናገጡ ። ጥቅማቸው እንዳይቀርባቸው ተመካከረው እዚያው እኛው የላከነው ጳጳስ በቂ ነው ፤ የኤጲስ ቆጶሳቱ ሹመት አስፈላጊ አይደለም የሚል መልስ ለቅዱስ ሐርቤ ተላከለት ። መልእክተኞቹ ይህን መልስ ይዘውለት በመጡ ጊዜ በጣም አዘነ ። ነገር ግን አሁንም ተስፋ ባለመቁረጥ እንደገና ከሊቃውንቱ ጋር ተመካከሮ አቡነ ሚካኤል በርጅና ምክንያት ተዘዋውረው ለመሥራት ስላልቻሉ ለርሳቸው ረዳት ሁኖ የሚሠራ አንድ ኢትዮጵያዊ ኤጲስ ቆጶስ እንኳ እንዲሾም ይፈቀድልን ብሎ ሁለተኛ መልእክት ላከ ። ነገር ግን የግል ጥቅም በመካከሉ ያለበት ስለሆነ ላሁኑም ጥያቄ የተሰጠው መልስ አይሆንም የሚል ነው ። በዚህ ምክንያት በቅዱስ ሐርቤና በጳጳሱ በአቡነ ሚካኤል በሊቀ ጳጳሱ በአባ ገብርኤል መካከል ትልቅ ጠብ ተፈጠረ ።—በሚያዝያ ፲ ቀን የሚነበበው ስንክሳራችን ግን ይህንኑ ሲተርክ ፤ ይህን ብሔራዊና ሃይማኖታዊ ስሜት ያለው ቅዱስ ንጉሥ—ስሙን እንኳ ሳይጠራ ኢትዮጵያውያን ፡—ኤጲስ ቆጶሳት ይሹሙልኝ ማለቱን እንደ ኃጢአት ፤ የግብጹን ሊቀ ጳጳስ አባ ገብርኤልን እንደ ገባሪ ተአምር በመቁጠር—ንጉሡ ኢትዮጵያውያን ኤጲስ ቆጶሳት እንዲሾሙ በመጠየቁ እግዚአብሔር ተቆጥቶ በአገሩ በኢትዮጵያ ላይ መቅስፍት አወረደበት ይላል።

ነገር ግን እግዚአብሔር እንዲህ ያለውን የተቀደሰ አሳብ ይባርካል እንጅ በዚህ አይቆጣም ። እንደ አጋጣሚ ሁኖ በዚያ ዘመን ድርቅ ወይም በሽታ ሀገሪቱ ላይ ቢወርድም ኢትዮጵያውያን ጳጳሳት እንዳይሾሙ እግዚአብሔር ተቆጥቶ ያመጣው ነው ማለት እውነት አይደለም ። ከአባ ገብርኤል በኋላ የተነሱት አባ ዮሐንስም የአባ ገብርኤልን እልክ ተከትለው ለኢትዮጵያውያን ኤጲስ ቆጶስነትን አልሰጥም አሉ ። 49. ያም ሆነ ይህ በቅዱስ ሐርቤ አነሳሽነት የተጀመረው ጥያቄ ዛሬ ተሟልቶ ኢትዮጵያ የራሷን ልጆች በራሷ መሬት ላይ እስከ ፓትረያርክነት ለመሾም ስለበቃች የቅዱስ ሐርቤ ሐሳብ ተፈጻሚ ለማለት ይቻላል ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንም ሁልጊዜ በታሪክ ስታስታውሰው ትኖራለች ። በዚያ በጨለማው ዘመን ይህን ራስ የመቻል ሐሳብ ያፈለቀ ቅዱስ ንጉሥ ነውና ። ከቅዱስ ሐርቤ በኋላ መንግሥቱን ወንድሙ ቅዱስ ላሊበላ ወረሰ። ላሊበላ በነገሠበት ዘመን የእስክንድርያ ሊቀ ጳጳስ አባ ማርቆስ አራተኛ ነበሩ ። 50. ቅዱስ ላሊበላ እንደ ነገሠ ገጸ በረከቱን አስጭኖ ጳጳስ ለማስመጣት መልእክተኞች ወደ ግብፅ ላከ ። ነገር ግን በዚያን ጊዜ የነበረው የግብፅ መሪ ሱልጣን እል አዲን አቡበከር ኢብን ኢዮብ በክርስቲያኖች ላይ ከባድ ተጽእኖ አድርጎ መነኮሳቱንም ፈጅቷቸው ስለነበር ለጽጵስና የሚመጥን መነኮሴ በመጥፋቱ መልእክተኞቹ በደጅ ጥናት በመጉላላት ሦስት ወር ያህል ቆዩ ። በመጨረሻም ሲሰለቻቸው ለሱልጣኑ አቤት አሉ ። እሱም የሚፈልገው ይኸንኑ ስለነበር ወዲያው ምርጫ እንዲደረግና ጳጳስ ተሹሞ እንዲላክ ፈቀደ ። ምርጫው ተከናውኖ አቡነ ሚካኤል የሚባሉ ጳጳስ ተሾሙ ። እርሳቸውም ደብረ ሮሐ ሊገቡ ጥቂት ሲቀራቸው ከዚያ በፊት ጳጳሳት ሲመጡ እንደሚደረገው ሁሉ የንጉሡ የጭን በቅሎ በወርቅ መረሻትና በወርቅ መጣብር በሐር ግላስ ተሸልማ ለጳጳሱ ቀረበች ። በዚያች ተቀምጠው መነሳንሱ የሐር የሆነ የወርቅ ጭራ ይዘው የሐርና የወርቅ ድባብ ተዘርግቶላቸው ወደ ደብረ

ሮሐ ገቡ ። ንጉሡና እቴጌዪቱ እንዲሁም መላው ሕዝብና ካህናቱም የደመቀ አቀባበል አደረጉላቸው ፤ በበነጋው ጳጳሱ ቀድሰው ሲጪ ርሱ እንደ አጋጣሚ ዝናም ስለ ዘነመ ጳጳሳችን የእግዚአብሔርን ረድኤት ይዘውልን መጡ ፤ ጳጳሳችን ሲመጡልን እግዚአብሔር በረድኤት ጉበኘን ብሎ ሕዝቡ በምር ደስ አለው ። ጳጳሱ በኢትዮጵያ ከአራትና ከአምስት ዓመት በላይ አልቆዩም ። በዚህ ጊዜ ውስጥ የእቴጌዪቱን የመስቀል ክብራን ወንድም (ዘመድ) ገብሮን የሚባለውን ኤጲስ ቆጶስነት ሹመውት እንደ ነበር ይናገራል። በኋላ ግን ሕዝቡ ስለ ወደደው ቅንዓት ሳያደርባቸው አልቀረም ። በመካከሉም በዕለት ግጭት የግል ዕቃ ቤት ጠባቂያቸው የነበረውንና ሕዝቡም እንደ ቅዱስ አባት የሚቆጥረውን ካህን ወርቅ ሠር ቆብኛል ብለው አስገደሉት ። የሚች ወገኖችም ወንድማችንን በግፍ የገደለውን ጳጳስ አንፈልግም የሚል ስሜት አደረባቸው ። በዚህ ምክንያት ወደ ሀገራቸው ተመለሱ፤ እዚያ ሲደርሱ ለምን እንደ ተመለሱ ሊቀ ጳጳሱ ቢጠይቋቸው የሚከተለውን መልስ ሰጡ እቴጌዪቱ ወንድማቸው ገብሮንን ኤጲስ ቆጶስነት እንድሾምላቸው ጠይቀውኝ ሾምሁት ፤ እሱም ሹመቱን እንዳገኘ አገሩ ነውና ሕዝቡን ቀሳውስቱንና ዲያቆናቱን እያስተባበረ የጽጽስናውን ሥራ ጨርሶ ቀማኝ ። ከዚያም አልፎ ተርፎ ለሕይወቱ የሚያስጋኝ ሆነ በዚህ ምክንያት ሸሸቼ ወደ ሀገሬ ተመለስሁ ብለው መልስ ሰጡ ። ሊቀ ጳጳሱም ነገሩን ለማጣራት አባ ሙሴ የሚባሉ መነኩሴ ወደ ኢትዮጵያ ላኩ ። እርሳቸውም የተላኩበትን ጉዳይ ለንጉሡና ለንግሥቲቱ አቀረቡ ። እነሱም አቡነ ሚካኤል ወደ አገራቸው የተመለሱበት ምክንያት እርሳቸው እንዳወሩት አለመሆኑን ከላይ እንደ ተጻፈው ዘርዝረው ነገሩት ። የተባለው ኤጲስ ቆጶስም የቤተ መንግሥቱ ስዕል ቤት ኃላፊ እንጅ ወደ ጽጽስናው ሥራ ጣልቃ አለመግባቱን ጨምረው ለአባ ሙሴ ነገሩአቸው ። አባ ሙሴም ይህንኑ ሲያጣሩ ለአንድ ዓመት ያህል ቆዩ፤ በዚሁ ዓመት የተባለው ኤጲስ ቆጶስ ገብሮን አረፈ ። ዓፄ ላሊበላም ከሱ በፊት ከነበሩ ነገሥታት ለየት ባለ ሁኔታ ገጸ በረከት አስይዞ ጳጳስ ለማስመጣት ወደ ግብፅ መልእክተኞች ላከ ። አባ ሙሴም ከመልእክተኞቹ ጋር አብረው ወደ

ግብፅ ተመልሰዋል ። በዚህ ጊዜ ከተላከው ገጽ በረከት ውስጥ ለሊቀ ጳጳሳቱ የተሰጠ ሥራው በጣም የሚያስደንቅ የወርቅ ዘውድ ፣ ለሠልጣኑ የተሰጠ አንድ ዝሆን ፣ አንድ አንበሳ ፣ አንድ ቀጭኔ ፣ አንድ የሚዳ አሀያ ከነነፍሳቸው ይገኙባቸዋል ። እነዚህ ሁሉ እንደ ኤፓ ዚቬሽን በካይሮ ለሕዝብ ሲታዩ ብዙ ቀን ሰነበቱ ። አባ ሙሴም ኢትዮጵያ በቆዩበት ጊዜ ምንም እንኳን ኤጲስ ቆጶስ ገብሮን እንደ ጳጳስ መከበሩን ቢያይም አቡነ ሚካኤል ወደ ሀገራቸው ለመመለስ የበቁት በፈጸሙት የነፍስ መግደል ወንጀል እንጅ በኤጵስ ቆጶስ ገብሮን ጉዳይ አለመሆኑን ለሊቀ ጳጳሱ በጽሑፍ አቀረቡ ። ሊቀ ጳጳሱም አቡነ ሚካኤል የሚሻሩበትን በቂ ምክንያት ሕዝብ እንዲያውቀው በመወልቃ ገዳም አያሌ የግብፅ ክርስቲያን ሰብስበው አባ ሙሴ ያመጡት መረጃ ተነበበ ። ከዚህ በኋላ አቡነ ሚካኤል የጳጳስነቱን ሥልጣን ተገፈፉ ። በርሳቸውም ፈንታ ምርጫ ተደርጎ ከአባ እንጦንስ ገዳም የመጡ ሁለት መነኩሳት—አባ ይስሐቅ የኢትዮጵያ ጳጳስ ፣ አባ ዮሴፍ ኤጲስ ቆጶስ ተብለው በመጋቢት ወር ፩ሺህ ፪፻፲ ተሹመው ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። አቀባበሉም እንደ ተለመደው የሚያስደስት ነበር ።

በላሊበላ ዘመን መንግሥት በመካከለኛው ምሥራቅ ሦስተኛው የመስቀል ጦርነት ይካሄድ እንደ ነበር በታሪክ ይታወቃል ። የመስቀል ጦርነት ማለት ካቶሊኮች ኢየሩሳሌምንና መላዋን የፍልስጥኤም ምድር ከእስላም አረቦች ለማስለቀቅ ያደረጉት ጦርነት ነው ። ነገር ግን የጦርነቱ ዓላማ ይኸ ይሁን እንጅ መላውን የክርስቲያን ዓለም የሚያስተባብር ሳይሆን በሮማ ካቶሊኮች ብቻ የሚመራ ስለሆነ የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ከጦርነቱ አልተሳተፉም ። ስለዚህ በዐረብ ዓለምና በኢትዮጵያ መካከል የነበረው ሁኔታ ጋብ ያለ ነበር ። በዚህ በሦስተኛው የመስቀል ጦርነት በናዝሬትና በጥብርያዶስ መካከል የተፋፋመ ጦርነት ተደርጎ ነበር ተዋጊዎቹም ከካቶሊኮች ወገን የጀርመን ንጉሥ ፍሬደሪክ ባርባሩስ የእንግሊዝ ንጉሥ ሪቻርድ ልበ አንበሳ ፣ የፈረንሳይ ንጉሥ ፊልጶስ አገሥት ናቸው ። በእስላሞቹ በኩል ደግሞ ሳህ አዲን የተባለው

እነዚህን ሁሉ አሸንፎ ኢየሩሳሌምን መልሶ በቁጥጥሩ ሥር አደረገ ሄዎፊቶስ የተባለው ቆጵሮሳዊ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ 51. በ፩ሺህ፩፻፶፱ ዓ. ም. ሳላህ አዲን በሦስተኛው የመስቀል ጦርነት ኢየሩሳሌምን በያዘ ጊዜ ከክርስቲያን ቅርሶች ዋናዎቹን በጉል ጉታ በሚገኘው በቅዱስ መቃብር አጠገብ ያለውን ሰሌኒ ንግሥት ቅዱስ መስቀሉን ያስወጣችበትን ዋሻና በቤተ ልሔም ጌታ የተወለደበትን ጉል ለቅዱስ ላሊበላ በስጦታ ያበረከተው መሆኑን ጽፏል ። 52. የላሊበላን ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ የሚያስታውስበት ሌላው ምክንያት ደግሞ ጸድቁ ንጉሥ በከተማው የሠራቸው አሥራ አንዱ አብያተ ክርስቲያናት ናቸው ።

እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ከቋጥኝ ተፈልፍለው የተሠሩ ናቸው ። ዝርዝራቸውም ፡—

፩. ቤተ ደናግል	፮. ቤተ ገብርኤል
፪. ቤተ ማርያም	፯. ቤተ አባ ሊባናስ
፫. ቤተ መድኃኔ ዓለም	፱. ቤተ መርቆሬዎስ
፬. ቤተ መስቀል	፲. ቤተ አማኑኤል
፭. ቤተ ጉልጉታ	
፮. ቤተ ቅዱስ ሚካኤል	፲፩. ቤተ ጊዮርጊስ ናቸው ።

በላሊበላ ከቋጥኝ የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት በመላው ኢትዮጵያ እስከ ፳፫ ይደርሳሉ ይባላል ። ከዚህ በላይ የተዘረዘሩት ግን ባንድ ከተማ ያሉ ናቸው ። ከላሊበላ በኋላ የወንድሙ ልጅ ነአኩቱ ለአብ መንግሥቱን ሲወርስ ላሊበላ የጀመረውን መንፈሳዊ ተግባር ሁሉ እሱ አሟልቶ ሠራ ። ከመንገሡም በፊት ላሊበላን አስፈቅዶ የእመቤታችንን ቤተ ክርስቲያን መሥራቱ በገድሉ ተጽፏል ። በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እስከ አሁን ያየነው ።—ቤተ ክርስቲያ ኒቱ በጳጳሳት በኩል የነበረባትን ችግር ነው ። ኢትዮጵያ ጳጳሳትን

51. C.A.D. 1944 "Cf. Papadopoulos" (St. Petersburg 1894) ii, 409.

52. "ETHIOPI in Palestina" "Vol. 1 P. 31-32".

ከግብፅ ታስመጣ ስለነበር አንዱ ጳጳስ ሲያልፍ ሌላውን ለመተካት ኢትዮጵያ በመንግሥት ደረጃ የግብፅን ከሊፋዎች መለማመጥና ደጅ መጥናት ነበረባት ። ብዙ መለማመጥና እጅ መንሻ ወርቅና ብር የዘሆን ጥርስ ጌጣ ጌጥ ለግብጽ ሊቃነ ጳጳሳትና ሱልጣኖች መስጠት ነበረባት ። ከዚህ ሁሉ በኋላ የሚመጡት ጳጳሳት ደግሞ የሀገሩን ቋንቋ ስለማያውቁ የማስተማር ችግር ነበር ። ግማሾቹም በግብፅ የወገኖቻቸው ሥቃይ የተቃለለላቸው እየመሰላቸው በእስላሞች ገዢዎቻቸውም ዘንድ ተወዳጅነትንና መልካም ዝናን ለማትረፍ ከክርስትና ይልቅ እስልምናን ለማስፋፋት ይጥሩ እንደነበር ተመልክተናል ። ለዚህም ደግሞ የግብፅ ሱልጣኖች ካልፈቀዱ ስለማይመጡ ፣ ብዙ ጊዜ መምጣታቸው ይቋረጥ ነበር ። ራሳቸውን ከቻሉ ጥቅማችን ይቀራል በሚል መንፈስም ኢትዮጵያውያን ኤጲስ ቆጶሳት እንዳይሾሙ የተደረገውን ሁሉ ታሪክ መዝግቦታል ። በዚህ ጊዜ በታላላቅ በዐላት ጳጳሳት በሌሉ ጊዜ ነገሥታቱ ልብስ ተከህኖ ለብሰው ቤተ ክርስቲያንን ያገለግሉ ነበር ይባላል ። 53. አቡ ማላህ የተባለው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጸሐፊ ደግሞ መላው የኢትዮጵያ ነገሥታት ከህነትና መንግሥት አስተባብረው ይዘው ከመቅደስ እየገቡ ይቀድሱ እንደ ነበር ጽፏል ። 54. ይኸ እንኳ ከአብርሃና አጽብሃ ጀምሮ እስከ ነአኩቶ ለአብ ካሉት ውስጥ እንደሆነ እንጅ ከዚያ ወዲህ ከህነትና መንግሥት አስተባብረው የያዙ ብዙ ይገኙ አይመስልም ። የቤተ ክርስቲያኒቱን ችግር ለማቃለል ኢትዮጵያዊ ጳጳስ ለመሾም ግብፃውያን እምቢ ቢሉም በትምህርተ ሃይማኖት (ደግማ) ለሚመስሉን ለኢየሩሳሌምና ለአንጾኪያ ሊቃነ ጳጳሳት—ኢትዮጵያ ጉዳዩን ማሰማቷ አልቀረም ። እንዲያውም በ፩ሺህ ፪፻፴፯ ዓ.ም. አባ ቶማስ የተባለ ኢትዮጵያዊ የጽሑፍ ግዕዝ ከአባ አግናጥዮስ የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳሳት መቀበሉን አንዳንድ የታሪክ ሰዎች በጽሑፋቸው አስፍረውት ይገኛል ። ሌላውን በሚቀጥለው ምዕራፍ እንመልከት ።

53. A. Fortescue, the Lesser Eastern Churches, (London 1931) P. 300.

54. Churches and Monasteries, ed. c. P. 286.